Útěk z Treblinky

Chil Rajchman

Přežil jsem, abych podal svědectví o těch velkých jatkách: Treblince

Pro všechny ty, kterým nebylo umožněno vyprávět.
Andrés, Daniel a José Rajchmanovi

"Neutěšené vagony mě přivážejí na to místo. Přijíždějí ze všech stran: z východu a západu, ze severu a jihu. Ve dne stejně jako v noci, v kteroukoli roční dobu: na jaře, v létě, na podzim, v zimě. Soupravy přijíždějí plynule, bez přestávky, a Treblinka je každým dnem větší. Čím víc jich přijíždí, tím víc se jí daří jich pojmout."

Od počátku tohoto svědectví, psaného v jidiš, mateřském jazyce vypravěče, jeho "já" mizí v přeludném kolotoči vlaků, směřujících k místu společného osudu: Treblince. Přivážejí do továrny na smrt obrovský náklad bytostí, které jsou okamžitě pohlceny.

Chil Rajchman byl jedním z velmi mála těch, kteří přežili. Po povstání v táboře 2. srpna 1943 - po jeho druhém narození, jak tomu říká ve svém svědectví - přecházel z jednoho úkrytu do druhého, posledním byla Varšava. Zatímco stále ještě zuřila válka, zachycoval do sešitu vzpomínky na deset měsíců prožitých v Treblince. Tento text tedy patří do kategorie zhuštěných a velmi nevšedních: textů, sestavovaných ve stínu smrti, protože válka ještě neskončila, a zachycujících události, jež přesahovaly veškerou představivost.

Dostaly se k nám další dva texty tohoto typu. Calel Perechodnik, který byl židovským policistou v ghettu v Otwocku, což je letovisko nedaleko Varšavy, unikl "likvidaci" ghetta, po několikerém stěhování se schoval v "árijské" Varšavě a v úkrytu napsal v polštině dílo, které vyšlo pod názvem "Jsem vrah?". Simha Guterman unikl se synem likvidaci ghetta v Plocku a psal vzpomínky, jejichž části schovával cestou do Varšavy. Simha Guterman a Calel Perechodnik zemřeli během povstání ve městě.

V těchto třech textech autoři ustupují do pozadí toho, co chtějí popsat. Síla a syrovost vyprávění, nezaujatost a neretušování toho, co říkají, se dá vysvětlit jen tím, že si nebyli jisti, že přežijí. Podávají tak svědectví o touze zachytit svůj obraz, ať už má vyvolat sympatie nebo soucit.

Chil Rajchman uchovával toto svědectví nejprve v Polsku, pak na cestách do emigrace, které ho zavedly do Montevidea v Uruguayi, kde se usadil a založil rodinu. Snažil se je zveřejnit? V žádném případě. On i jeho kamarádi svědčili o hodně později ve Spojených státech - a poté i v Jeruzalému - během procesu s Ivanem Demjaňukem, ve kterém, jak tvrdil, poznal hrozného Ivana, který posílal do plynu v Treblince. Tehdy se stal v Uruguayi významnou osobností. Teprve dnes je možné si jeho příběh přečíst.

Hrůzná krása a síla tohoto krátkého příběhu spočívá v neuspořádaném vyprávění o tom, jaký byl život v Treblince, aniž by ho rušila další svědectví či odborná fakta. Muži neustále klusali, pohánění ranami, stříhali ženám vlasy, vytrhávali mrtvým zuby, a zase běželi, když převáželi rozkládající se těla. V textu Chila Rajchmana se vyskytuje málo jmen - samozřejmě Kurt Franz a jeho pes Bari; Mathias, což je pravděpodobně příslušník SS Arthur Matthes; některá jména jidiš překrucuje. Příslušník SS byl "vrah". Muž, který zajišťoval zpopelnění stovek tisíc tlejících těl, vymyslel důmyslný systém roštů z kolejnic a jehož identitu vězni neznali (pravděpodobně to byl Herbert Floss) je ironicky přejmenovaný na "Umělce".

V tomto vyprávění je i málo dat, s výjimkou data povstání dne 2. srpna 1943, které způsobilo smrt mnohých, ale několika stovkám vězňů, kteří tehdy v táboře byli, umožnilo uprchnout. Mnozí byli zabiti. Většina z nich byla po zuřivém boji znovu chycena; několik desítek jich žilo ještě po válce.

Abychom se dověděli něco víc o autorovi, bylo nutné obrátit se k jiným zdrojům než k jeho vyprávění. Chil Rajchman se narodil 14. června 1914 v Lodži v Polsku. Žil tam s otcem, třemi sestrami a dvěma bratry až do začátku války, matka zemřela v roce 1931. Lodž se nalézá ve východní části Polska, která byla připojena k Velkoněmecké říši, nedaleko od hranice s Generálním gouvernementem. Jednomu z bratrů se podařilo utéct na území anektované Sovětským svazem, kde přežil válku. V říjnu 1939 Chil a jeho mladší sestra - starší se provdala - odjeli do města Pruszkow, asi dvacet kilometrů od Varšavy, v Generálním gouvernementu. Zbytek rodiny zůstal v Lodži a brzy se ocitl v ghettu. Chil strávil nějaký čas na nucených pracích, jeho sestru poslali do varšavského ghetta, kde se s ní setkal, když byla jeho pracovní skupina rozpuštěna, neboť tam tehdy končili všichni Židé.

Podařilo se mu opatřit si doklady, aniž vysvětluje, kdy a jak, a se sestrou se dostal do města Ostrow Lubelski asi třicet kilometrů severovýchodně od Lublinu. Na dobu, kterou tam oba strávili, vzpomíná jako na život bez utrpení, kdy nevěděl, co je to hlad. Až do okamžiku, kdy Němci rozhodli, že toto území bude judenfrei, zbavené Židů. Se sestrou a Židy z okolních městeček byl dopraven do Lubartowa.

Tady začíná své vyprávění slovy: "Neutěšené vagony mě dopravily na to místo:" To místo byla Treblinka, o které nic nevěděl.

Chil Rajchman prožil treblinské peklo, když použijeme titul brožurky, přeložené a vydané ve francouzštině v roce 1945, kterou Vasilij Grossman - tehdy válečný dopisovatel sovětských novin a spolupracovník Ilji Erenburga na Černé knize, obsahující svědectví o vyvražďování Židů v Sovětském svazu - věnoval Treblince od roku 1944, na základě svědectví, která sám získal, ale také z písemných prohlášení shromážděných Komisí pro vyšetřování německých zločinů v Polsku. Spisovatel přináší působivý popis míst, kam se dostal v září 1944. "Na východ od Varšavy, na západním břehu Bugu, se rozprostírají písčiny a bažiny, husté borovicové i listnaté lesy. Na této neúrodné půdě jsou vesnice velmi řídké; člověk se vyhýbá úzkým cestám, na kterých noha sklouzne nebo kolo se až po nápravu zaboří do hlubokého písku." Tam, na železnici do Siedlce, se nalézá malé venkovské nádraží Treblinka, vzdálené asi šedesát kilometrů od Varšavy, nedaleko malé obce Malkinia, kde se kříží železnice z Varšavy, Bialystoku, Siedlce a Lomzy. Je to jednotvárná krajina, "samý písek a borovice, borovice a písek, tu a tam trsy vřesu, suché křovisko, jedno nevlídné nádraží, křižovatka drah (. . .) jedna jednokolejná odbočka vychází z nádraží, noří se do lesíku mezi borovice, které ji svírají z obou stran. Tato odbočka vede k pískovně, jejíž bílý písek sloužil městským i průmyslovým stavbám." Tato pískovna se rozkládá v prostoru "holém a tak nevýnosném, že ho venkované opustili jako poušť uprostřed lesa. Místy je půda pokrytá mechem; tu a tam vidíme obrysy žalostné borovice; občas se na nebi objeví kavka nebo strakatý dudek. Toto smutné místo bylo vybráno, se souhlasem reichsführera SS Heinricha Himmlera, aby se stalo obrovským společným hrobem, jaký lidstvo ještě nikdy nespatřilo, dokonce ani v dobách primitivního barbarství."

Tábor v Treblince byl zřízen v červnu 1942 dva kilometry od pracovního tábora, postaveného v roce 1941. Bylo to v uzavřené zóně nejméně sto kilometrů severovýchodně od Varšavy. Tábor začal sloužit v červenci 1942 a zpočátku byl místem určení pro Židy z varšavského ghetta, poté přijímal transporty z celého Generálního gouvernementu, pak i jiné, například Bulhary z Makedonie.

Tady skončila cesta asi 700 000 až 900 000 Židů, kteří si s sebou přinesli všechno, co ještě měli: oblečení, pracovní nástroje, šperky, peníze, potraviny.

Velmi malý počet mladých mužů (a také několik žen) bylo po příjezdu vlakové soupravy vyčleněno do "pracovních oddílů", nazývaných také "židovské oddíly", které měly zpracovávat tu horu předmětů a rovněž těla. Mezi nimi byl Chil Rajchman, který stříhal ženám vlasy, a Abraham Bomba, který se zabýval zuby mrtvých, kromě toho balili oděvy a odváželi těla.

Na konci roku 1942 si příslušníci SS - jako všichni vrazi - přáli, aby zmizela těla mrtvých, která předtím dávali zakopat, aby byla spálena. Příslušníci "židovských oddílů" je vlastníma rukama vyhrabávali, zatímco "Umělec" na podnět velitele tábora Franze Stangla uvedl do provozu průmyslové zařízení, spojující rypadlo a "rošty", které tak dokonale popisuje Rajchman. Vzhledem k tomu, že nacisté po sobě nehodlali zanechat žádnou stopu či svědka hromadného vyvražďování, bylo povstání jedinou nadějí na přežití. Vězňové sice zapálili

hodně budov, ale plynové komory zůstaly a vraždění pokračovalo, ve zrychleném tempu, až do října 1943, kdy byla všechna zařízení zničena, cihly z plynových komor posloužily ke stavbě zemědělské usedlosti jistého Ukrajince, který se měl postarat o to, aby se o toto místo nikdo nezajímal. Byly tu vysázeny borovice a zasety lupiny.

"Vcházíme do tábora, šlapeme po půdě Treblinky," napsal Vasilij Grossman, který tam přijel na začátku září 1944. "Země se propadá pod nohama, je měkká a mazlavá, jako kdyby byla polévána lněným olejem - půda Treblinky beze dna, rozbouřená jako moře. Tato rozsáhlá pustina, kterou obklopují ostnaté dráty, pohltila více lidských bytostí než všechny oceány a všechna moře na zeměkouli od doby, kdy existuje lidský rod.

Země vyvrhuje úlomky kostí, různé předměty, papíry. Nechce být spoluviníkem.

Věci vyvěrají z půdy, která puká, z jejích ještě otevřených ran: napůl zpuchřelé košile, kalhoty, boty, zčernalá pouzdra na cigarety, ozubená kolečka z hodinek, kapesní nožíky, štětky na holení, svícny, dětské botičky s červenými bambulkami, ukrajinské vyšívané ubrousky, krajky, nůžky, náprstky, korzety, obvazy. O něco dále jsou hromady nádobí: hliníkových forem na pečení, šálků, pánví, kastrolů, hrnců, soudků, dětských lahviček s dudlíky (. . .). Jdeme dál po této půdě, kde se kroky propadají; najednou se zastavíme. Husté, nakadeřené vlasy měděné barvy, krásné vlasy dívek, jejichž mrtvá těla byla zohavena, pak plavé lokny, těžké černé prameny na světlém písku, a jiné, pořád další. Musel se tady vysypat obsah celého pytle plného vlasů. . ."

Po patnácti letech svět jako by zapomněl. Ti, kteří přežili povstání, se rozešli do celého světa, především do Spojených států a nového státu Izrael. Oženili se, pracovali, měli děti. S výjimkou svědectví Yankela Wiernika, zveřejněného spolu s plánem tábora v New Yorku v roce 1945 - a svědectví Samuela Rajzmana během zasedání soudu v Norimberku dne 27. února 1946 o Treblince nikdo nemluvil, až do procesu s Eichmannem (1961), kde Treblinku připomněli Kalman Teigman, Elia-hu Rosenberg a Abraham Lindwasser nad maketou tábora zhotovenou Wiernikem, kterého dnes můžeme potkat v kibucu spolubojovníků z ghetta nedaleko Acca (Saint-Jean-d´Acre). Proces s Eichmannem podnítil řadu dalších soudních řízení. V letech 1964 - 1965 bylo po téměř ročním pojednávání v Düsseldorfu odsouzeno deset "vrahů", mezi nimi Kurt Franz, k nuceným pracím na doživotí. Chil Rajchman neodjel z Montevidea, aby svědčil. Druhý proces, související s Treblinkou, se týkal jejího velitele Stangla, jenž jako většina příslušníků SS přišel z akce T4, jak bylo nazýváno vyhlazování duševně nemocných, kteří vedli "životy nehodné toho, aby byly prožity". Stangl, odsouzený na doživotí, se odvolal. Zatímco čekal na druhý proces, souhlasil s dlouhým rozhovorem s Gittou Serenyovou. Zemřel na selhání srdce několik hodin po jejich posledním interview. Po rozhovorech s ním a po setkání s dalšími, kteří přežili - zejména Richardem Glazarem - a ostatními "vrahy" (zejména Suchömelem) novinářka napsala zásadní, dodnes

nepřekonanou knihu *Au fond des ténébres* o mechanismu změny člověka v masového vraha. Třetím procesem byl soud s Ivanem Demjaňukem v Jeruzalémě. Po celou dobu jeho trvání byl Chil Rajchman velmi aktivní a velmi těžce snášel pochybnosti o identitě obžalovaného, kterého, jak tvrdil, poznal.

V průběhu let, během nichž Chil Rajchman vyprávěl svůj příběh, nebyl jeho rukopis nikdy zveřejněn. Dnes tedy vychází, ale jeho autor už není mezi živými. Drsnost a syrovost jeho popisu, síla vyprávění, jež se vymyká stereotypu, který někdy nalézáme u pozdních svědectví těch, kdo přežili, povyšují toto dílo na vzor významných textů literatury o katastrofách.

Anette Wieviorka
Ředitelka výzkumu v CNRS

V zaplombovaných vagonech vstříc neznámému místu určení

Neutěšené vagony mě přivážejí na to místo. Přijíždějí ze všech stran: z východu a západu, ze severu a jihu. Ve dne stejně jako v noci, v kteroukoli roční dobu: na jaře, v létě, na podzim, v zimě. Soupravy přijíždějí plynule, bez přestávky, a Treblinka je každým dnem větší. Čím více jich přijíždí, tím víc se jí daří jich pojmout.

Opouštíme nádraží v Lubartowu, asi dvacet kilometrů od Lublinu.

Nevím, kam nás vezou a proč, o nic víc než kdokoli z nás. Pokoušíme se něco dovědět během převozu. Ukrajinské stráže, které na nás dohlížejí, neprojevují sebemenší shovívavost a odmítají nám odpovědět. Jediné, co od nich slyšíme, je: "Zlato, peníze, cenné předměty!" Tito vrazi k nám chodí pořád. Neuplyne hodina, aby nás některý z nich nepřišel zastrašovat. Buší do nás pažbami pušek a každý se snaží podplatit tyto zločince, aby se vyhnul ranám.

Tak vypadá náš transport.

Jedu s mladší sestrou Rivkou, hezkou devatenáctiletou dívkou, a jedním ze svých dobrých kamarádů, Volfem Ber Rojzmanem, jeho ženou a jejich dvěma dětmi.

Znám téměř všechny, kteří se nacházejí v tomto vagonu. Přijíždějí ze stejného štetlu, Ostrowa Lubuelského. Je nás sto čtyřicet, namačkaných jeden vedle druhého, a vzduch je nedýchatelný. Protože se nemůžeme přemístit, jsme nuceni vykonávat potřebu na místě, dokonce i když jsou muži a ženy pohromadě. Je slyšet nářek a lidé se ptají jeden druhého: kam jedeme? Odpovědí je pokrčení ramen a povzdech. Nikdo neví, kam vlak míří, a současně nikdo nechce věřit, že nás odváží tam, kam už celé měsíce dopravuje naše bratry a sestry, všechny naše.

Vedle mě sedí jiný kamarád, inženýr Katz. Ujišťuje mě, že jedeme na Ukrajinu a že nás usadí na venkově, kde budeme pracovat na půdě. Ví to,

protože mu to řekl nějaký německý poručík. Byl to ředitel jedné státní farmy asi sedm kilometrů od našeho štetlu, v Jedlance. Prozradil mu to jako výraz díků za spravený elektrický motor. Chci tomu věřit navzdory tomu, co vidím.

Jedeme. Velmi často se vlaková souprava zastaví před signalizací, protože nemá přednost a musí pouštět pravidelné spoje. Projíždíme několika nádražími, mezi nimi i Zukowem a Siedlcí. Pokaždé, když vlak zastaví, žádám Ukrajince, kteří vystoupí na peron, aby nám přinesli vodu. Neodpovědí, ale když jim někdo dá zlaté hodinky, trochu vody přinesou. Mnozí podali cenné předměty a výměnou nedostali ani těch pár kapek.

Já mám štěstí. Žádám jednoho Ukrajince o trochu vody a on požaduje sto zlotých za lahev. Přijímám. Po chvíli se vrací s půllitrem vody. Ptám se ho, jak dlouho bude cesta trvat. Odpovídá mi: tři dny, protože jedeme na Ukrajinu. Začínám si myslet, že to je pravda. . . Na cestě jsme téměř patnáct hodin a neurazili jsme víc než sto dvacet kilometrů.

Vjíždíme do lesa. Před našima očima: obraz smrti. Muži vpravo, ženy vlevo!

Jsou čtyři hodiny ráno, blížíme se k nádraží v Treblince, sedm kilometrů od Malkinie. Vlak zastavuje. Vagony zůstávají zavřené a nikdo neví, co se děje. Čekáme, až se souprava dá znovu do pohybu. Sestra mi říká, že má hlad. Jenže nemáme téměř nic k jídlu. Protože jsme překotně opustili štetl, nemohli jsme si nic koupit. Nemáme skoro žádné jídlo. Vysvětluju sestře, že cesta bude dlouhá a že se musíme uskrovnit z obavy, že by nám zásoby nevydržely na celou cestu. Chápe a už nechce jíst. Říká mi, že vlastně nijak velký hlad nemá. . .

Čekáme několik hodin. Souprava se rozjíždí.

Venku se rozednívá. Jsme znepokojení, protože vlak se otáčí. Pokračuje pomalu a vjíždíme do lesa. Díváme se jeden na druhého. Co se děje? Okénko vagonu nám odhaluje hrůzný obraz, tvář smrti. Hromady šatstva. Uvědomuju si, že jsme ztraceni. To je konec. O chvíli později se dveře otevírají a zaznívá křik: "Ven! Ven!" Už nemám nejmenší pochybnosti o našem osudu. Beru sestru za paži a rychle vystupuji z vagonu. Všechno nechávám na místě. Chudinka moje sestra se mě ptá, proč neberu naše kufry. Odpovídám jí: "To je zbytečné. . ." Nemám čas říct jí ještě něco, protože znovu zazní křik: "Muži vpravo, ženy vlevo!" V rychlosti se políbíme a rozcházíme se navždy.

Rány prší ze všech stran. Vrazi nás v řadách postrkují na nějaké prostranství. Požadují zlato, peníze a cenné předměty, pokud nám ještě nějaké zbyly. Ti, kteří se pokoušejí něco schovat, jsou zbiti. Téměř všichni odevzdají všechno, co ještě mají. Pak nám nařídí, abychom se svlékli a tkaničkami svázali zuté boty. Posloucháme co možná nejrychleji, protože karabáče poletují nad našimi hlavami. Kdo se svléká příliš pomalu, je bezohledně zbit.

Jsem nahý a dívám se kolem sebe. Už nemám nejmenší iluze, jsme ztraceni. Všimnu si, že v barácích naproti se svlékají ženy a děti. Je slyšet zoufalé

výkřiky. Není možné se tam přiblížit. Dostáváme rozkaz, abychom se seřadili. Všichni poslechnou. Ti, kteří jsou ještě ve vlaku a svlékají se tam, jsou krutě zbiti. Když jsou všichni seřazeni, vrazi se přibližují a vybírají asi stovku mužů, výhradně mladých. Jsem částí této skupiny. Ostatní jsou odvedeni, nevíme kam. Já jsem mezi těmi vybranými mladými. Na dálku jsem zahlédl kamaráda Rojzmana se synem. Nevím, na které straně je to lepší. Přesto jsem mu rukou naznačil, aby se připojil ke mně.

Zůstáváme na místě několik minut, dokud všichni ostatní nejsou odvedeni. Poté jsme zahnáni k zavazadlům. Každý musí nést břemeno větší než je sám. Jestliže si vybere malý kufr, je zbit. Ženou nás k volnému prostranství. Strážní jsou rozestavění kolem cesty jeden vedle druhého jako články živého řetězu, aby nikdo z nás neunikl ranám karabáče.

Přicházím na prostranství a zmocňuje se mě hrůza z toho, co vidím: hory zavazadel různé výšky. Postrkují nás k jedné z nich, tvořené pytli, prostěradly a pokrývkami. Hromady věcí třídí lidé. Uvědomuju si, že všichni jdou Židé, a v běhu kolem nich se ptám: "Bratři moji, povězte mi, co se děje." Ale nedostávám žádnou odpověď. Odvracejí hlavy, aby nemuseli odpovědět. Znovu se ptám: "Povězte mi, co se tady děje?" Kdosi mi odpovídá: "Na nic se neptej, bratře: jsme ztraceni."

Z jednoho místa na druhé musíme běžet, takže jsem úplně dezorientovaný. Několikrát absolvujeme cestu, dokud není peron úplně prázdný, a pak nás odvedou k oděvům. Nařizují nám, abychom vybrali boty, svázané do páru tkaničkami, a odnesli je na jinou hromadu, vysokou jako čtyřpodlažní dům, sestávající výhradně z bot, desítek tisíc párů bot. Po botách přichází řada na mužské oděvy. Nasměrují nás k jiné hromadě, složené výhradně z obleků. Jakmile skončíme s tříděním všech věcí, ženou nás k barákům, ve kterých se svlékaly ženy. Oblečení těch ubožaček leží na zemi. Někde mezi nimi jsou šaty mé mladší sestry. Rozhlížím se: už tu nikdo není. Všechny ženy byly odvedeny. Omylem si naberu příliš lehký náklad a dostávám takovou ránu jezdeckým bičíkem, že málem omdlím. Vrah na mě huláká:

"Ty mizerný pse, to je málo!"

Bez přemýšlení se skláním a rychle nabírám tolik, kolik můžu. Vybíhám, protože poslední schytají nejvíce ran.

Cestu tam a zpátky si zopakujeme několikrát, stále v běhu, a rány bez ustání dopadají na naše hlavy.

Popis tábora

Treblinka byla koncipovaná dokonale profesionálním způsobem. Na první pohled by člověk řekl, že jde o docela obyčejné nádraží. Peron je natolik dlouhý, aby stačil pro běžnou vlakovou soupravu, která může mít i čtyřicet vagonů. Na několika metrech peronu proti sobě stojí dvě budovy. V té napravo se skladují potraviny, které lidé přivezli ve svých zavazadlech. V té nalevo se svlékají ženy

a děti. Vrazi jsou tak dobře vychovaní, že nevyžadují, aby se ženy svlékaly před muži a pod širým nebem. Na cestě ke smrti, cestě bez návratu, se muži a ženy setkávají, nazí.

Nalevo od peronu stojí několik dřevěných baráků, mezi nimiž se nalézá kuchyně a dílny. Naproti jsou noclehárny. Barák příslušníků SS není daleko. Je vybavený veškerým možným komfortem. Napravo od peronu je obrovské prostranství, určené pro hromady věcí: bot, šatstva, prostěradel, pokrývek a tak dále. Vězni třídí šatstvo a ukládají ho na místo, z něhož bude odvezeno do Německa.

Přístup k plynovým komorám je naproti peronu, kde stojí noclehárny. Říká se mu "šlauch" (Tento koridor, kterému nacisté přezdívali "Himmelfahrstrasse", cesta do nebe, byla vlastně alej, která se v pravém úhlu lomila před vstupem do plynových komor. Takovýto přístup měl maskovat pohled na smrtící objekt co možná nejdéle, aby se zabránilo jakémukoli odporu.). Je lemovaný stromy jako cesta v běžném veřejném parku. Lidé, kteří ji použijí, musí běžet, nazí. Nikdo se odtamtud nevrátí. Jsou násilím poháněni a bodáni bajonety tak, že jakmile proběhnou, je tato alej s bílým pískem zbrocená krví.

Speciální "šlauchový" oddíl po přechodu každého konvoje nastoupí k vyčištění cesty a nasype na ni bílý písek, aby nově příchozí nic netušili.

Na této cestě ti, kteří ještě u sebe mají nějaký cenný předmět, ho můžou odložit na psací stůl, u kterého sedí příslušník SS nebo ukrajinský strážný.

Na konci této cesty se vchází do bílé budovy, označené velikou Davidovou hvězdou. Na schodech stojí Němec, ukazuje ke vchodu a s úsměvem říká: "Prosím!" Těch několik schodů vede do chodby ozdobené květinami. Na zdech visí dlouhé pruhy látky.

Plynová komora měří sedmkrát sedm metrů. Uprostřed místnosti jsou růžice sprch, kterými přichází plyn. Podél zdí vede potrubí k odsátí vzduchu. Dveře jsou utěsněné.

V budově je deset plynových komor, stejných jako tato. O něco dále menší budova skrývá tři další.

Příslušníci SS u dveří postrkují lidi dovnitř. Mávají rukama a hulákají jako posedlí: "Schneller, schneller, los, rychleji, rychleji, to stačí."

Stávám se holičem

Až do příjezdu další vlakové soupravy třídím šatstvo. Jednou se napřímím a dostanu pár ran, až teče krev. Téměř ztrácím vědomí: kde to jsem? Náhle, když utíkám pro další kufr, slyším volání jednoho esesáka:
"Kdo z vás je holič?"

Čtyři nazí muži se postaví stranou, mezi nimi můj přítel Lejbl Goldfarb. Utíkám k nim a říkám, že jsem holič.

Vrah se mě ptá, jestli mluvím pravdu. Odpovídám: "Jawohl!" Ukazuje mi na jedny dveře: jsem pátý. Přihlásí se ještě několik dalších, ale on je pošle pryč se slovy: "Es reicht!", to stačí.

Nařizuje nám, abychom šli za ním, a vede nás do skladiště, kde jsou srovnané mužské obleky. Říká Židům, kteří se tam nalézají, aby nám dali něco na sebe, a dostáváme kalhoty a sako. Žádám košili. Muž, který mi podal oblek, říká, abych mlčel a rychle se oblékl. Dodává: "Bratře, právě jsi unikl smrti."

Rychle si natahuju kalhoty a sako. Ostatní čtyři také. Vrah nás vede dál a vyzývá nás, abychom si vzali boty. Každý popadneme jeden pár a bez protestu se obouváme. Pak nás vede k místu, kde Židé třídí kufry. Nařizuje nám, abychom třídili s nimi, než přijede další vlak, protože jsme přiděleni k holičské službě.

O holení a česaní nemám nejmenší ponětí a nevím, co se stane, až nebudu schopný splnit, co ode mě požadují. Ale říkám si, že mě nemůže potkat nic horšího, než smrt. . .

Zatímco se zabývám tříděním, vidím běžet muže z našeho vlaku a mezi nimi svého přítele Rojzmana. Volám na něj, aby šel k Němci, který mě vybral, a řekl mu, že je holič. Udělá to a jedinou odpovědí je rána bičíkem do hlavy. Přítele vidím naposledy. Kvapně ho postrkují do neznáma.

Jsme rozděleni do skupin. Náš vedoucí nám ukazuje, co máme dělat. Práce spočívá v oddělení kalhot, sak, zimních a letních plášťů od ostatního oblečení. Říká nám, abychom dobře prohledali každý kus, zejména kapsy, límce a záložky kalhot. Jestliže je uvnitř zašitý nějaký předmět, je nutné šev rozpárat a věc vyjmout, a nebudeme-li dostatečně pozorní, přijdou rány.

Pouštíme se do práce. Můj přítel Lejbl je hned po mé pravé straně. Kontrolujeme každou součást oděvu co možná nejdůkladněji. Nalevo, na druhé straně, je vězeň, který tuto práci dělá už několik dní. Ptám se, co má tohle znamenat, protože ačkoli mám před očima oblečení nevinných obětí, ještě jsem nepochopil, proč jsme tady. Říká mi: "Pamatuj si: nemluv, skloň hlavu, nikdy se nenapřimuj, jinak dostaneš ránu."

Trochu víc jsem nahrbil záda a znovu mu položil stejnou otázku.

"Copak to nevidíš? Zabíjejí naše bratry. Nepochopil jsi, že to jsou šaty všech těch, které sem přivezli. . ."

Bojí se, že příliš mluví, má neustále strach. Povídám mu, že nás vyřadili ze zástupu, abychom pracovali jako holiči, a že nechápu, k čemu naše práce bude. Říká mi, že také patří mezi holiče, a že se ženám musí ostříhat vlasy. Ptám se ho, jak se to dělá. Odpovídá mi: "Však uvidíš."

Nechávám ho být a pokračuju stejně jako ostatní v kontrolování jednoho kousku po druhém. Kolem nás jsou rozestavena zavazadla, každé určené pro něco jiného. Hlavní kufr je na peníze zašité v oděvech. Kufry se rychle plní zlatem, bankovkami a cennými předměty. Čas od času přichází jeden dělník, říkají mu Goldjude, Zlatý Žid; odnáší plná zavazadla. Jsou tu také kufry určené

na menší cenné předměty, například na hodinky; kufry na břitvy, zapalovače nebo na papír. Podle těchto kategorií se vše musí třídit.

Můj soused mi radí, abych si vybral dobře naostřené nůžky ke zrychlení práce. Nacházím kadeřnické nůžky a říkám svému příteli Lejblovi, ať udělá totéž, protože o česání a stříhání ví totéž, co já.

Hodiny odbíjejí dvanáctou a je slyšet zahoukání. Všichni se odebírají k místu, kde nám dají něco k jídlu. S kamarádem se snažíme držet našeho souseda v práci, protože nevíme, jak to chodí. Je třeba být co nejblíž kuchyně. Řadíme se do zástupu po pěti. Ve velmi krátké době vyrážíme směrem ke kuchyni. Když docházíme, okénko je ještě zavřené. Čekáme několik minut, a pak, po pěti, dostáváme porci polévky. Ve spěchu ji sníme. Velmi rychle, znovu je slyšet sirénu. Je třeba se zařadit. Nesmíme ztratit ani minutu, protože kdo se včas nevrátí na místo, dostane ránu.

Znovu jsem vedle svého souseda. Využívám několika okamžiků, kdy stráže bijí opozdilce, a ptám se, jak je to s těmi vlasy.

Vysvětluje mi: Když přijede vlak, jeden vrah, vždycky stejný, se postaví na špičky. Je tady už dlouho, jmenuje se Kiwe. Huláká: "Holiči!" Okamžitě se musíme hlásit a jsme odvedení do plynových komor, kde jsou vražděni naši bratři a sestry. Soused mi upřesnil, že je třeba ostříhat vlasy co možná nejdřív, neboť všechno musí jít velice rychle. Vrazi na nás dohlížejí a ten, kdo stříhá příliš pomalu, dostane ránu.

Znovu zazněl signál. Každá skupina je prověřena. Nakonec se všichni vracejí na místa a práce začíná znovu.

Snažím se prohledávat oděvy, jak nejrychleji umím. Jenže zapomínám, že se nesmím napřímit. Po několika minutách se jeden bandita přiblíží a uhodí mě. Pak se ptá, jestli vím, proč mě uhodil. Odpovídám: "Jawohl!" Ten neřád mi dal ránu do hlavy, až mi krev stéká po obličeji. Beru lahev vody a stírám ji pomocí navlhčeného hadříku. Můj soused na mě křičí:

"Pamatuj si, že musíš mít pořád sklopenou hlavu, jinak dostaneš ránu."

Ohýbám hřbet, jednou rukou přidržuju mokrý hadřík, druhou třídím oděvy. Krev časem přestává téct. Mám ji po celém obličeji. Kamarád mi říká, abych si ji setřel, protože když je někdo poznamenaný v obličeji, zabijou ho.

Utírám se a vracím se do práce. Vedoucí skupiny mi nařizuje, abych odnesl obleky do skladiště. Ukazuje mi cestu a upozorňuje mě, že si musím pospíšit, zejména až se budu vracet s prázdnýma rukama. Beru hromadu a směřuju ke skladu pánských plášťů. Odevzdávám svůj náklad. Je tu několik obrovských hromad oděvů a nad nimi cedule označující typ šatstva.

Pospíchám s návratem, a jak běhám sem a tam, seznamuju se s organizací: nakonec znám místo pro každou věc. Ale všechno jde příliš rychle. Bez přestávky, vrazi tu jsou s karabáči a hulákají:

"Rychleji, pohněte sebou!"

Čas od času nám nařídí, abychom si lehli, a každého z nás několikrát důkladně přetáhnou. Poté se musíme rychle zvednout a vrátit se k třídění.

Tak vypadá práce.

První noc v baráku. Mojše Etinger vypráví, že přežil a že si to neodpustí. Jiní se modlí večerní modlitbu a odříkávají kaddiš.

Hodiny ukazují šest večer. Siréna se rozezní. Zanecháváme práce, řadíme se po pěti k nástupu. Hlavní kápo, Galewski, židovský inženýr, nás počítá a jde podat hlášení. Hraje hudba a my míříme ke kuchyni. Okénko se otvírá. Postupujeme po řadách, dostáváme polévku. Pak nás odvedou do baráku noclehárny, stojícího proti kuchyni. Už je plný, takže uléháme na zem.

Dívám se na Lejbla, on se dívá na mě a po tvářích nám tečou slzy. Ptáme se jeden druhého: "Proč pláčeš?" Nejsem schopný odpovědět, ztratil jsem řeč. Pokoušíme se utěšit jeden druhého, pokud je něco takového možné.

"Lejble, včera touhle dobou moje sestra ještě žila. . ."

Odpovídá mi:

"A celá moje rodina stejně jako dvanáct tisíc Židů z mého města."

Ale my žijeme, a tváří v tvář tomuto strašnému neštěstí jsme tvrdí jako kámen, můžeme ještě jíst a snášet toto morální utrpení. Jak je možné být tak tvrdý, kde se bere nadpřirozená síla to snášet?

Ještě jsme vzhůru a v baráku objevujeme Mojšeho Etingera, který pochází ze stejného městečka jako my. Padá nám do náruče, naříká, vzlyká. Když se uklidní, vypráví nám, že včera byl mezi těmi, kteří nazí běželi k plynovým komorám. Cestou narazil na hromadu šatstva. Schoval se za ni, vytáhl z ní kalhoty a sako a oblékl se. Vedle nějaký Žid třídil svršky. Požádal ho, aby mu pomohl najít boty. Ten druhý naštěstí boty našel a podal mu je. Mojše vyšel z úkrytu a začal třídit hromadu, za kterou se schoval. Ostatní osoby, které se nacházely na stejném místě, mu pomohly a vysvětlily, co má dělat. Ta unikl smrti.

A teď je tady, vedle nás, v slzách. Stěží si dokáže uvědomit, že si zachránil kůži, zatímco jeho žena a dítě odešly na smrt.

Všechny nás sužuje stejná myšlenka: včera naši ještě žili, a teď jsou všichni mrtí.

Zůstáváme tam jako zkamenělí. Pláču nad tím, co se mi právě stalo, co jsem prožil.

Tehdy ze středu baráku zaznějí tlumené hlasy: nešťastníci, kteří přežili tento první den, se shromáždili k večerní modlitbě. Na konci odříkávají kaddiš, modlitbu za mrtvé. Probouzejí mě. Otvírám oči: ano, všichni, kteří se nacházejí tady, jsou nešťastní sirotci, prokletá stvoření. Vyvádí mě to z míry, křičím na ně:

"Ke komu se obracíte se svými modlitbami? Vy v něj ještě věříte? V koho věříte, komu děkujete? Chválíte Hospodina za jeho velkodušnost, chválíte ho za

to, že vám vzal bratry a sestry, otce a matky. Za to mu děkujete? Ne! To není pravda. Bůh neexistuje. Kdyby existoval, musel by vidět naše utrpení, byl by svědkem této strašlivé nespravedlnosti, vraždění neviňátek, dětí, které se sotva oddělily od těl matek, lidí, kteří chtěli jen slušně pracovat a být užiteční. A vy, živí svědkové té hrůzy, vy vzdáváte díky, ale komu?"

Můj kamarád Lejbl, sám skleslý, se mě pokouší uklidnit:
"To je dobré, máš pravdu. Včera moji bratři a sestry ještě žili jako ty vlaštovky na nebi, a teď už tady nejsou."
Chce mě uklidnit, ale sám se rozpaluje a říká:
"Jechieli, nekřič, víš,kde jsme. . ."
A křičí ještě víc než já.
Zmoženi únavou uléháme na podlahu a už se nezvedáme. Vzpomínám na to, že jsem se špatně zachoval ke své ubohé sestře: několik minut před smrtí jsem jí odmítl dát kousek chleba a ona šla na smrt hladová. Odpustila mi? Tihle vrazi nás zbavili také soucitu.
Noříme se do utrpení.
Hodiny odbíjejí devět večer. Barák se zamyká, světlo zhasíná. Celou noc ležím na zemi.

Pracuju jako holič. Šaty mé sestry. Poslední vůle staré dámy. Výbuch smíchu jedné dívky. Zpíváme.

V pět hodin ráno nás drsně probouzí zvonění. Jdeme do kuchyně, kde nám dávají kávu a chleba. V šest hodin začíná práce. Uvědomuju si, že je tu více oddílů třídičů. Poté co jsou všichni spočítáni, což je dohromady asi sedm set osob, je každý oddíl vyslán do práce pod vedením svého kápa a svého vedoucího skupiny. Já dostávám stejný úkol jako včera, u třídění šatů. Do ruky se mi dostávají šaty, které nosila moje sestra. Přerušuju práci, několik minut ty šaty držím a dívám se na ně. Ukazuju je svému sousedovi. I on se na okamžik zastavuje a lituje mě, ale velmi rychle se vzpamatuje a křičí na mě: "Vzchop se! K čemu je to dobré? Tohle všechno je hrozné, ale nezapomínej na rány!"
Odtrhávám kousek z těch šatů a schovávám ho do kapsy. Měl jsem ho u sebe deset měsíců, tak dlouho, jak jsem byl v Treblince.
Hodiny odbíjejí devět. Vedoucí volá: "Holiči!"
Všichni holiči, dohromady deset, pět dřívějších a pět nových, se shromáždí kolem něj. Ptá se nás, jestli máme nůžky (všichni jsme jedny dostali), a odvádí nás k plynovým komorám, ve kterých se živí mění v mrtvé.
Vpustí nás do první místnosti, z níž se jde do chodby a ven. V ten krásný den pronikají sluneční paprsky do místnosti až k nám. Na lavičkách stojí desítky kufrů.
Jeden vrah nám nařizuje, abychom se postavili každý za jeden z kufrů. Banda Ukrajinců s karabáčem v ruce a s puškou na rameni přichází a rozestavuje se kolem nás. Chvíli čekáme. Vchází velitel Treblinky, velký a tlustý, asi

padesátiletý vrah. Nařizuje nám, abychom pracovali rychle. Na jednu hlavu musí stačit pět záběrů nůžkami. Musíme dbát na to, aby se vlasy nedotkly podlahy a aby kufry byly pořádně naplněny. Končí slovy:

"Jinak bude nářez, vy mizerní psi!"

Jsme ohromení. Po několika minutách je slyšet výkřiky úzkosti. Objevují se nahé ženy. Jeden vrah v chodbě jim naznačuje, aby běžely naším směrem. Bez slitování šlehá bičíkem a křičí: "Schneller, schneller, rychleji!"

Dívám se na ty ženy a nevěřím vlastním očím. Každá z nich se posadí před jednoho holiče. Jedna mladá žena zamíří ke mně. Ruce mám ochromené, nejsem schopný pohnout prsty. Jsou k nám obrácené obličejem a čekají, až jim ostříháme ty krásné vlasy. Jejich pláč je srdcervoucí.

Můj kamarád vedle mě mi říká: "Uvědom si, že pracuješ příliš pomalu, nějaký vrah si toho všimne a jsi ztracený."

Natahuju prsty ztuhlé ruky, stříhám vlasy té ženy a házím je do kufru. Ostatní dělají totéž. Žena se zvedá. Je na ní znát, že už nějaké rány dostala. Ptá se, kam má jít, a já ukazuju na druhé dveře. Stěží mám čas se otočit a přede mnou už sedí další žena, bere mě za ruku a chce ji políbit. "Povězte mi, co s námi bude dál? Je tohle konec?"

Pláče a ptá se, jestli to je krutá smrt, jestli to bude trvat dlouho, jestli se používá plyn nebo elektřina.

Neodpovídám. Naléhá, chce, abych jí to řekl, protože ví, že je ztracená. Neříkám jí pravdu, uklidňuju ji. Tato výměna slov netrvá déle než několik vteřin, jen po dobu, co stříhám vlasy. Otáčím hlavu, protože se jí stydím podívat do očí. Vrah vedle mě huláká: "Honem, stříhat se musí rychleji!"

Žena je naprosto dezorientovaná. Zvedá se a odbíhá.

Jedna po druhé oběti usedají a nůžky stříhají, stříhají bez přestávky. Jedna pláče, jiná křičí. Ty ženy jsou většinou úplně otřesené. My jsme diváci toho všeho a nemůžeme nic říct.

Proti mně si sedá jakási stará paní. Stříhám vlasy a ona vyslovuje poslední přání před smrtí: abych stříhal pomalu, protože za ní, před mým kamarádem, sedí její dcera a ona by chtěla jít na smrt s ní. Snažím se zpomalit a říkám sousedovi, aby zrychlil stříhání té slečny, aby do plynové komory mohly vejít spolu.

Chtěl jsem splnit poslední vůli té ženy, ale vrah už huláká a rána zasáhla mou hlavu. Musím si pospíšit a nemohu ji už déle zdržet. Odchází bez dcery. . .

Zatímco pokračuju ve stříhání, slyším křik. Nějaká mladá žena, která se mohla narodit tak před osmnácti lety, napadá ostatní ženy: "Co to děláte? Nestydíte se? Proč pláčete? Spíš byste se měly smát! Aby naši nepřátelé viděli, že se nebojíme smrti. Vidíte přece, jak se baví našimi slzami!"

Nikdo se nehýbe. Vrazi okamžitě znásobí krutost a mladá žena se směje dál, až k východu.

Mezi nešťastnicemi, které usedají přede mnou, je jedna krásná dívka, která mi říká: "Neostříhejte mi ty vlasy úplně, jak bych vypadala?"

Neodpovídám, co bych jí mohl říct? Pokouším se ji uklidnit. . .

Jiná žena usedá. Vytahuje sponky z účesu a křičí na mě: "Rychle! Udělejte, co máte udělat! Můžete mi klidně uříznout kus hlavy. Vy víte, že jsem ztracená. . ."

Ano, všichni jsme ztracení.

Jedna stará paní se mě ptá, jestli všichni muži byli určeni k práci. Ví, že sama zemře, ale byla by šťastná, kdyby její syn zůstal naživu. Vymýšlím si odpověď, abych ji uklidnil, děkuje mi a je šťastná vědomím, že její syn bude žít a bude se moct pomstít těmto vrahům. . .

A tak v té změti výkřiků a vzlyků defilují stovky žen. Ze mě se stal automat, který je zbavuje vlasů.

Najednou se přísun obětí přerušuje: plynové komory jsou plné. Vrah, který stojí u dveří, oznamuje půlhodinovou přestávku a odchází. Ukrajinci a několik příslušníků SS zůstávají s námi. Využívám čas k přemýšlení a uvědomuju si tu hrůzu, to peklo. Vrazi nás nutí ostříhat naše sestry několik minut předtím, než je pošlou na smrt, a my, mrtví s odkladem, my uděláme, co chtějí, za podpory karabáče. Zbavili nás soucitu, pro tyhle vrahy jsme jen nástroje. Kamarád, který třídí vedle mě, mi tiše říká: "Jak ses změnil! Nepoznávám tě!"

Neodpovídám, on netrvá na odpovědi.

Po několika minutách přicházejí vrazi a nařizují nám, abychom zpívali nějakou hezkou písničku.

Veteráni mezi holiči vědí, co to znamená: kdo nezpívá, bude surově zbit. Z obavy z ran se někteří pustí do zpěvu. Jsem ohromený: v sousední místnosti lidé umírají v plynu a my máme zpívat. Jeden vrah si všiml, že mám zavřená ústa a křičí na mě: "Ty mizerný pse, chceš pěstí?"

Otvírám ústa, aby to vypadalo, že zpívám. Ale musíme zpívat, musíme, abychom uspokojili ty vrahy, abychom se jim zalíbili.

Čas od času některý z nich vyjde z chodby a nahlédne okénkem, aby se přesvědčil, jestli jsou ty ubohé ženy už mrtvé.

Půlhodina uplynula. jeden vrah přichází a oznamuje, že práce pokračuje. Vracíme se na místa,abychom přijali další oběti. Znovu je slyšet křik a pláč a objevují se nahé ženy.

Práce pokračuje. Po hodině je konvoj odbaven. Zplynováno bylo několik tisíc osob.

Nové vlakové soupravy. *Šemá Izrael* v plynových komorách. Naše první rozhodnutí, že utečeme. Mé první dny v táboře číslo 1.

Práce skončila. Velitel přichází a oznamuje nám, že transport byl zlikvidován. Zavíráme kufry a stavíme je do rohu. Okamžitě jsme odváděni na prostranství a krupobití ran nám má dát zapomenout, že jsme právě ostříhali vlasy tisícovkám

žen. Pod dohledem vrahů musíme znovu hledat zlato, bankovky a cenné předměty a třídit šatstvo. Velitel oznamuje vedoucímu naší skupiny, jistému Szerovi z Czestochowé, že v poledne ta scheisse hromada, zasraná hromada, musí být prohledaná. Čas od času přicházejí esesáci a vybírají si kvalitní obleky, dobré hodinky a krásné ženské šaty. Pospícháme, abychom včas zpracovali hromadu.

Hodiny odbíjejí poledne. Zatímco čekáme před kuchyní, slyšíme, jak do tábora vjíždí lokomotiva, která za sebou táhne další oběti. Objevují se stejné vagony, jejich dveře se otvírají, osazenstvo je vyháněno ven, jako vždycky, ranami pažbou a bičem. Po několika minutách přichází vrchní vrah v roli velitele tábora a křičí: "Holiči, jde se!" Neměli jsme čas se najíst. Okamžitě jsme zamířili k plynovým komorám, abychom provedli špinavou práci. Znovu ten úděsný obraz: objevují se nové oběti, přijíždějí z Ostrowiece. Po hodině je s nimi konec.

Přede mnou sedí nějaká mladá žena. Stříhám jí vlasy, ona mě bere za ruku a žádá mě, abych si uvědomil, že i já jsem Žid. Ví, že je ztracená, ale říká: "Pamatuj si, vidíš, co s námi dělají. Přeju ti, abys přežil, abys mohl pomstít naši nevinnou krev, která nedojde klidu. . ."

Tiše jsem jí odpověděl: "Madam, mě čeká totéž. Jsem Žid jako vy."

Žena nevstává, dostává ránu do hlavy, protože mezi lavicemi prochází vrah. Krev stéká po její ostříhané hlavě. Vzpamatuje se a běží za ostatními.

Končíme práci a chvíli zůstáváme stát na místě, cesta je plná mužů mířících do plynových komor. Běží mezi dvěma řadami vrahů, z obou stran prší kopance a rány karabáčem. Tito Židé utíkají s pažemi vztyčenými, s prsty roztaženými a volají: *šemá Izrael, šemá Izrael*. Jsou poháněni ke smrti s těmito slovy na rtech.

Průvod obětí končí, kovové dveře se zavírají a umlkají poslední výkřiky. Objevují se vrazi, odvádějí nás na místo, protože polední přestávka skončila. Třídíme v nepřetržitém rytmu, abychom udělali místo pro další zavazadla. Třídím a odnáším věci na různá místa ve skladu.

Odpoledne plyne. Hodiny odbíjejí šestou. Na tento signál opouštíme práci a odcházíme na prostranství k nástupu. Poté co jsme spočítáni, hlavní kápo Galewski oznamuje počet nejvyššímu vrahovi Kiwe. Ten velí: "Kupředu, vpravo!" směrem ke kuchyni.

Stejně jako včera dostáváme polévku a míříme do baráku. Jsem ve společnosti kamarádů Lejbla a Mojšeho Etingera a slzy nám stékají bez přestání. Konečně začínáme chápat, jak funguje toto místo. Jedná se o továrnu, jejímž palivem jsou lidské oběti: včera dvanáct tisíc, dnes patnáct tisíc, a tak pořád dál, bez přestání, nepřetržitě. . . Snažíme se dovědět, co se děje s oběťmi, když už jsou mrtvé, bez úspěchu, protože tito mrtví příslušejí k táboru číslo 2, jenž je od nás zcela oddělený, a my nemáme žádný styk s Židy, kteří tam pracují.

Nepřestáváme se ptát sami sebe: A potom? Rozhodujeme se, že se musíme za každou cenu pokusit o útěk, protože jednoho dne nás zabijou.

Rozhodujeme se, že od zítřka každý z nás začne schovávat část peněz, které nám při práci projdou rukama, abychom v příštích dnech dali dohromady několik desítek tisíc zlotých. Zároveň budeme pátrat po možnostech útěku.

Hodiny odbíjejí devět. Světlo zhasíná. Leháme si, vyčerpaní, na stejnou zem a po zaúpění krutou bolestí usínáme.

Spíme bez přerušení až do půl páté, kdy se ozve budíček. Budíme se z těžkého spánku a já se ptám, jestli tady je nějaká voda na mytí. Můj kamarád mi říká, že se nemyl deset dní, od svého příjezdu. Jdeme na snídani. Dostáváme kávu a kousek chleba. Schovávám si trochu vody na umytí. Jdeme na nástup, a poté co nás spočítají, kápo a vedoucí skupiny nás odvedou na místo, kde začínáme s tříděním.

Můj kamarád a já se pouštíme do práce. Když najdeme velkou bankovku, schováme ji, ale dáváme pozor, aby nás vrah nepřistihl; to by znamenalo kulku do hlavy. Bankovky schováváme v mém kabátě. Po několika hodinách práce jsem dal dohromady asi pět tisíc zlotých; můj kamarád Lejbl o něco víc. Během polední přestávky se rozhodujeme odcizit víc peněz, protože venku bychom byli bez peněz ztracení.

Odpoledne jde práce dobře. Já nacházím ještě několik tisíc zlotých. Jsou asi dvě hodiny. Zatímco pokračuju v třídění, slyším nedaleko od sebe hlas jednoho vraha: "Komm her!", pojď sem. Opouštím práci a běžím k němu. Říká mi, abych počkal, stejně jako asi dvaceti dalším. Nevíme, co od nás budou chtít. Připojují se k nám další. V obavách, že nás budou prohledávat, okamžitě svlékám kabát s penězi. Házím ho do kouta pod záminkou, že mi je příliš horko. O několik minut asi třicet z nás odvádějí na dvůr, kde se příchozí svlékají, a prohledávají nás, jestli někdo z nás neschovává peníze nebo cenné předměty. U jednoho z mužů vrazi nacházejí peníze. Zasypou ho kopanci, pak ho odvedou stranou a zastřelí.

Jsem mezi posledními prohledávanými. Kontroluju si kapsy a nacházím bankovku v hodnotě sto zlotých. Vkládám si ji do úst. Vrazi nic neviděli, berou nám nůžky a břitvy, řadí nás do pětistupů a posílají stejným směrem jako ty, kdo jdou do plynu. Ale místo aby nás poslali do plynové komory, vedou nás do tábora číslo 2, který je mnohem horší než plynová komora.

Treblinka - tábor číslo 2. Stávám se nosičem mrtvol. Zlaté zuby jsou vytrhávány z úst mrtvých. Technika nošení mrtvol.

Při příchodu do tohoto strašlivého tábora jsme přivítáni ranami. Padají bez přestání. Jsme přiděleni k práci, která spočívá v nakládání písku z jedné hromady do kolečka a v převezení k jiné hromadě. Po prvních minutách málem omdlívám. Nevím už, ani že vozím, ani kam vozím. Když ale přicházím k místu, kde se kolečka vyprazdňují, uvědomuju si, že písek se sype na těla naházená do jámy. Nedaří se mi úplně se vrátit k vědomí, protože nám nedopřávají ani

okamžik oddechu. Kolečka musíme plnit co nejrychleji, běžíme vysypat písek na oběti a bez zastavení se vracíme. Potíme se. Odkládám sako, ale nic se nezmění. Vrazi jsou všude, točí dlouhými karabáči nad našimi hlavami. Vydávám ze sebe poslední síly. Už se neudržím na nohách. Jeden vrah se přiblíží a prudce mě šlehá. "Ty mizerný pse, tenhle bič používám každý den ve stejnou hodinu, dneska dokonce ještě dřív než obvykle."

Stále nás bijou, na rtech mám pěnu. Cítím, že mě síly opouštějí. Moji kamarádi jsou na tom stejně. Jeden vrah se drží stranou a pozoruje, jak pracujeme. Po hodině se popravčí dává do práce: jednoho po druhém volá některé z nás, nařizuje jim, aby se svlékli a sestoupili do jámy. Oběť se musí naklonit, dostane kulku do týla a upadne na těla, která už spočívají na dně.

Asi po patnácti minutách dvacet mých kamarádů chybí. Naše skupina byla decimována: kolem mě už není skoro nikdo. Uvědomuju si, že brzy přijde řada na mě. Nevím, kde se ve mně bere síla, ale pokračuju v práci s takovou energií, že vrah s bičem mi říká: "Pracuješ dobře, už tě nebudu bít."

Zapotácím se, už nemůžu. Kamarád, který pracuje vedle mě, mi říká, abych se zastavil. Je trochu silnější a chce mi pomoct: plní moje kolečko, abych si mohl na minutu odpočinout.

Jsou asi čtyři hodiny. Ze třiceti kamarádů, kteří sem byli přivedeni se mnou, vidím už jen šest, kteří přežili. Ostatní se jeden po druhém museli svléknout, sestoupit do jámy a dostali kulku do hlavy. Dokonce nebylo slyšet ani zasténání. V jámě dva Židé rovnají mrtvé.

Náhle se objevuje další vrah. Říká nám, abychom uložili kolečka, a odvádí nás k jiné práci. Nařizuje nám, abychom si vzali něco jako nosítka, která se podobají žebříkům a jsou zbrocená krví. Po dvou bereme nosítka. Žene nás před sebou k dosti vzdálené budově. Uvnitř vytvářejí bezvládné lidské bytosti hromadu o výšce asi jednoho poschodí. Jsou to osoby usmrcené plynem.

Neměli jsme čas na dlouhé přemýšlení, protože karabáče poletují nad našimi hlavami. Nevím, co mám dělat. Rozhlížím se kolem sebe. Vidím Židy, kteří běží s prázdnými nosítky, v rychlosti je pokládají a pospíchají k hromadě těl. Jeden vezme mrtvého za jednu ruku, druhý za druhou, vytrhnou ho z hromady, táhnou k nosítkům a poklusem mizejí.

Pokouším se je napodobit, ale je mi zle z toho, co vidím. Beru paži jednoho mrtvého, ležícího pod ostatními, můj kamarád se chopí druhé paže, abychom ho mohli vytáhnout z hromady, ale nedaří se nám to. Vrah si všiml, že se o to pokoušíme už několik minut, běží k nám a zasype nás ranami. V obličeji máme krev, ale nevěnujeme tomu pozornost. Pokoušíme se oddělit z hromady jiného mrtvého. Daří se nám to. Pochopili jsme techniku. V rychlosti táhneme tělo k nosítkům zbroceným krví a běžíme stejným směrem jako ostatní. Doprovázejí nás karabáče vrahů, kteří se drží v pozadí a podél cesty. Protože jsme noví, těžko se orientujeme a dostáváme víc ran než ostatní.

"Zubaři" se sklánějí nad každými nosítky a kontrolují, jestli mrtví nemají zlaté zuby. Tohle ještě nevím. Odmítám se zastavit z obavy z bití. Zubař vidí, že mrtvý, kterého nesu, má zlaté zuby. Zastavuje mě, aby vykonal svou práci. Křičí na mě a pak se mi staví do cesty. Bráním se: "Proč mě nenecháš jít? Kvůli tobě mě zbijou." Uklidňuje mě a říká, že mě bít nebudou. Vysvětluje mi, že kdyby nechal projít mrtvého se zlatými zuby, dostal by kulku do hlavy. Ruce se mu třesou. Po několika vteřinách mi říká: "Můžeš jít."

Znovu se řadíme do řetězu nosičů, kteří klušou jeden za druhým. Blížíme se k hluboké jámě a já se pokouším napodobit ty, kteří jdou přede mnou: shodit tělo tím, že nosítka nakloníme. Ale hlava se zaklínila mezi dvě příčky a nejde to. Pokoušíme se hlavu vytáhnout, bez úspěchu. Zdržujeme ty, kteří přibíhají za námi. Žid, který rovná mrtvé jako sardinky, na mě křičí, abych nosítka postavil na zem a uvolnil hlavu mrtvoly. Vrah postávající na okraji jámy přibíhá a tluče do nás tak dlouho, dokud se nám nepodaří uvolnit hlavu a neběžíme zpátky ke hromadě mrtvol.

Během času, který jsem ztratil uvolňováním hlavy, se řetěz nosičů přetrhl. Vracím se jako první a čeká mě dvojnásobek ran. Mám pocit, že moje tělo je rozbité na padrť, že z toho nevyváznu.

Zase jsme před tou hrůzostrašnou hromadou. Pokládám nosítka, klušeme k hromadě, vytrhneme tělo, ležící hodně vysoko. Vidím, že se blíží vrah s úmyslem nás zbít, naneštěstí pokládám tělo obličejem dolů. Zvedáme nosítka a pokoušíme se zmizet. Rozkaz nás zastavuje. Následují rány.

Jeden nosič, který nás míjí, na mě volá, že musím postavit nosítka, obrátit tělo a dbát na to, aby hlava spočívala na příčce, jinak spadne. Pokládám nosítka, obracíme nebohou oběť a znovu se vydáváme na cestu.

Po několika otočkách konečně vidím na vlastní oči dno jámy: několik vězňů, všechno Židé, je tam dole a rovná těla, to je jejich práce. Po každé cestě je jáma o něco plnější. Nepřichází v úvahu, abychom si odpočinuli, musíme klusat jeden za druhým, bez přerušení. Běháme z jednoho bodu do druhého. Hodiny míjejí, až nastane večer, ale mně to připadá jako celý rok.

Odbíjí šestá. Všichni běžíme ke skladu, kam uložíme nosítka, kolečka a lopaty. Je nutné si s úklidem pospíšit, jinak přijdou rány.

Běžíme na nástup. Poté co jsme za zvuků hudby spočítáni, jsme nahnáni do baráku obklopeného ostnatým drátem.

Kamarád Jankel si mě bere za parťáka. Zdá se mi o mrtvé matce. Alej pověšených Židů.

Hroutím se, už se nedokážu pohnout. Chvíli zůstávám ležet, pak slyším hulákání, které přichází z kuchyně: volají nás na kávu. Nedaří se mi vstát. Vyhánějí nás z baráku a musíme se seřadit po pěti před kuchyní. Čekáme několik minut. Okénko se otvírá a každý dostává kus chleba a trochu kalné vody, údajně kávy. Umírám žízní. Piju kávu bez chleba a vůbec si neuvědomuju,

že také umírám hlady. Poté se vracíme do baráku. Jsem napůl mrtvý. Rozhlížím se kolem sebe: všichni jsme vysílení a zbrocení krví.

Ze všech stran je slyšet chroptění. Každý z nás pláče nad svým neštěstím. Jsem zničený bolestí a pláču nad tím, co jsem právě vydržel. Hned vedle mě naříká další. Ptám se ho, kdo je. Pochází z Czestochowé, jmenuje se Jankel. Seznamujeme se a on mi svěřuje tajemství: je tady už deset dní. Nikdo to neví, protože lidé se tady neznají. Je nanejvýš vzácné vydržet tak dlouho jako on. Každý den zabijou několik desítek vězňů, kteří jsou nahrazeni jinými z posledního transportu, abychom se mezi sebou neseznámili. Vypráví mi, že před dvěma dny bylo zabito více než sto mužů. Upozorňuje mě, že jakmile je někdo poznamenaný v obličeji, je najisto ztracený, a proto si musím dávat velký pozor a vždycky si chránit obličej. Říkám mu, proč mě tloukli, a on se mi vysmívá: nemůže ho už nic překvapit, je na to zvyklý. Za každým slovem naříká: "Ach, všechno mě bolí. . ."

Nabízím mu, abychom se stali parťáky. Odmítá, nechce riskovat více ran kvůli mně, protože v tom ještě neumím chodit. Žadoním a slibuju, že udělám všechno, co mi řekne. Přijímá a vysvětluje mi, že druhý den ráno na nástupu se musím postavit vedle něj, protože v okamžiku, kdy se rozbíháme do práce, nastává peklo, a kdo zůstane bez parťáka, toho zbijou.

Ještě chvíli mluvíme a můj kamarád Jankel usíná navzdory tvrdým prknům. Lehl jsem si vedle něj, celé tělo mě bolí. Nevím, jak zítra ráno dokážu vstát. Kde to jsem? Jsem v pekle, v pekle obydleném démony. Čekáme na smrt, která může přijít každým okamžikem, v nejlepším případě za několik dní. A v těch několika dnech života si musíme špinit ruce a pomáhat těm banditům v jejich úkolu. Ne, na to nemáme právo!

Usínám, zdá se mi o matce, o té přímé a loajální ženě, která zemřela před patnácti lety. Bylo mi patnáct. Všichni jsme plakali nad naším osudem. Zemřela mladá, bylo jí osmatřicet, když nám byla vyrvána a opustila nás. Měla čekat na tuto smrt? Neměli bychom být spíše vděční, že netrpěla tady tím? Jak je dobře, že se matka nedožila tohoto utrpení, ghetta, konfiskace majetku, hladu a konečně Treblinky: že jí nikdo neostříhal vlasy, že nebyla zplynována a poté hozena do společné jámy s desítkami tisíc dalších. Ještě štěstí, že nežila déle.

Probudila mě bolest hlavy. Všechno mě bolí a nevydržím ležet. Pokouším se otočit a nechtěně se dotknu svého kamaráda Lejbla. Rázem se probouzí a okřikne mě: "Vrahu, co mi chceš? Všechno mě bolí." Snažím se ho uklidnit a on mi naříkavě odpovídá: "Ach. . . ach. . ." Snažím se, abych se ho už nedotýkal. Pokouším se usnout, bez úspěchu. Noc mi připadá jako celý rok, na jehož konci zazní křik: "Vstávat!" Všichni se bez otálení zvedáme a pokoušíme se být co nejdřív u dveří, které jsou ještě zamčené.

Před mýma očima se houpe tělo: nějaký muž se v noci oběsil. Ukazuju ho svému sousedovi a on natahuje paži ke dvěma dalším, visícím o něco dál. Není

to nic výjimečného. Dokonce je to obvyklé. Říká mi, že jich každý den odnášejí několik a nikdo si těchto detailů už nevšímá.

Dívám se na oběšené a závidím jim, že došli klidu. O několik vteřin později se dveře prudce otevírají a jsme hnáni ke kuchyni. Dostáváme kávu. Schoval jsem si chleba ze včerejška. Většina pije samotnou černou kávu. Hodiny odbíjejí půl šesté. Ozývá se křik: "Antreten! Nástup!" Všichni běžíme. Každý se snaží najít svého druha, a já klušu tak, abych byl po boku svého kamaráda z dnešní noci. Mám štěstí!

Ve skupinách odcházíme do práce. Krvavý nápoj mého souseda. Skok do hluboké nádrže.

Jako obvykle jsme rychle přepočítáni. Brána se otevírá a vycházíme ven: jako první skupina techniků. Jsou to zámečníci. Udržují v chodu motory, které produkují plyn pro plynové komory. Pospíchají, protože vlak právě přijel a je nutné přijmout nové oběti co nejdříve.

Pak přichází řada na "zubaře". Pospíchají ke komůrce, která je jim přidělená. Berou si zubařské kleště a běží k místu, na kterém jsou povinni prohlížet ústa mrtvých a vytrhávat jim zlaté zuby.

Po zubařích se vydávají na cestu tesaři. Jejich práce spočívá ve stavbě baráků a vnitřního zařízení.

Následuje skupina, které se říká šlauchový oddíl. Jejich úkolem je odstranit krev. Rozhazují písek, aby nezůstala žádná stopa. Poté co uvedou cestu do původního stavu, přejdou do plynových komor, aby umyli zdi a podlahu. Nikde nesmí zůstat nejmenší stopa po krvi. Dveře plynových komor jsou otevřené a malíř znovu natírá zdi. Všechno musí být bezvadné před přijetím nového kontingentu.

Poté přichází na řadu skupina, které se říká "die Rampe", rampa. To jsou Židé, kteří pracují v plynových komorách po zplynování. Někdo určí okamžik, kdy se otevřou dveře, a lidé na rampě potom musí vynést mrtvoly ven. Tato práce je obzvlášť těžká, protože mrtví jsou přitisknutí jeden k druhému.

Po "rampě" odcházejí kuchaři. Ti, co zůstanou, jsou spočítáni. Jedna část bude přidělená k přenášení těl, druhá k převážení písku. Zjišťuju, že ti, kteří tu jsou už několik dní, se snaží vyhnout převážení písku, protože scharführer této sekce - říká se mu "Bílý" - je expert na střelbu z pistole. Při večerním nástupu se často objevuje úplně sám, protože všechny svoje dělníky do posledního postřílí.

Můj kamarád a já jsme mezi nosiči. Tento den je nesmírně krušný, jako obvykle. Tak často dostáváme rány karabáčem, že nás nohy stěží unesou. Nemáme žádnou možnost se napít, žízní nám pukají rty. Nemá smysl žádat nebo plakat: jediné, co dostaneme, je rána.

Když jsme se na okamžik zastavili u zubaře, můj kamarád si všiml, že na dně nádobky, do které se dávají vytržené zuby, je trochu vody. Vrhá se na zem a chlemtá tu vodu smíšenou s krví. Dostává rány, ale pije.

Den je obzvlášť velkou zkouškou. Přijíždí vlak s osmnácti tisíci lidmi a v provozu jsou všechny plynové komory.

Zrychlujeme. Čas od času nosiči opouštějí své náčiní, aby se vrhli do hluboké jámy poblíž plynových komor, a končí tak svůj prokletý život.

Konečně hodiny odbíjejí šest večer. Hulákání: "Antreten! Nástup!" Řadíme se a náš velitel Mathias nám nařizuje zpívat veselou písničku. Všichni musíme zpívat. Uplyne ještě hodina, než budeme moct jít do baráku.

Jsem přeřazen do oddílu zubařů. Osmačtyřicet hodin v plynových komorách. Šílený závod před a po zplynování. "Dentální" technika. Byl jsem zbit, protože jsem nechal projít zlaté zuby.

Poté co jsem čtyři týdny pracoval jako nosič, byl jsem přidělen do oddílu zubařů. Zubařů bylo devatenáct, já jsem byl dvacátý.

Velitel tábora smrti, scharführer Mathias, se vrátil z dovolené, a když během nástupu zjistil, že oddíl zubařů má jen devatenáct členů, nařídil kápu zubařů, doktoru Zimermanovi, kterého jsem znal, aby doplnil oddíl do počtu dvaceti. Došlo k tomu kolem 3. listopadu. Transporty byly zase velké a byli zapotřebí zubaři. Když doktor Zimerman oznámil, že hledá dentistu, vystoupil jsem a řekl, že jsem byl zubař. Další předstoupili, ale doktor Zimerman vybral mě a zařadil mě do svého oddílu.

Odcházíme do práce. V budově, která skrývá tři malé plynové komory, se nalézá dřevěný kotec, do kterého se vchází z chodby vedoucí k plynovým komorám. V tomto kotci je dlouhý stůl, na kterém pracují dentisté. Do trezoru v rohu místnosti se ukládají zlaté a platinové korunky, diamanty schované v korunkách a peníze a šperky, objevené při sejmutí obvazů z nahých těl nebo při prohlídce vagín žen. Tento trezor jednou týdně vyprazdňuje Mathias nebo Karol Spezinger, jeho zástupce. Ke stolu jsou přistaveny dlouhé lavice, na kterých se tísníme jeden vedle druhého a pracujeme. Na stole stojí nádoby určené k ukládání vytržených zubů a leží na nich různé zubařské nástroje.

Naše práce spočívala v oddělení kovu od vlastního zubu a v seškrabování sádry a amalgámu. Rovněž bylo nutné oddělit korunky můstků, vyčistit a vytřídit falešné zuby. Používal se malý hořák k odstranění kaučuku. "Zubaři" byli rozděleni do několika skupin. Pět osob se zabývalo bílými zuby, další kovovými a dva odborníci třídili kovy: bílé zlato, žluté zlato, platinu a obyčejnější kovy. Zubaři pracovali pod vedením doktora Zimermana, což byl velmi hodný člověk. Němci za ním chodili za jistých okolností. Než odjížděli na dovolenou, navštívili nás, aby si vybrali několik hezkých kamenů nebo cizí měnu.

V kotci byla malá pec. V jedné z příček byla proražena dvě malá okénka vedoucí na prostranství před budovou, jež skrývala deset velkých plynových komor. Když byl transport odbaven a dveře plynových komor se znovu otevřely, esesáci bušili na okénka a křičeli: "Dentisten raus! Zubaři ven!" Podle početnosti

transportu vyšla jedna nebo několik skupin a postavila se, s kleštěmi v rukách, podél cesty z rampy, kde se vršily mrtvoly, k jedné nebo více společným jámám (když začali mrtvoly spalovat, tak je nosili ke hranicím).

Je třeba upřesnit, že když jsem začal pracovat v táboře mrtvých, v činnosti byly dvě budovy s plynovými komorami. Jedna obsahovala deset velkých plynových komor: do každé z nich se vešly čtyři stovky osob. Jedna plynová komora měřila sedmkrát sedm metrů. Lidé se tam natěsnali jako sardinky. Když byla jedna z plynových komor plná, otevřela se další a tak dále. Pro malé transporty se používala budova, kde byly tři plynové komory, z nichž každá mohla pojmout čtyři sta padesát až pět set osob. V této budově trvalo plynování dvacet minut, zatímco v dříve uvedené trvalo asi tři čtvrtě hodiny. Ve dnech, kdy vrchní velitelství pro vyhlazování v Lublinu telefonicky informovalo, že nazítří nepřijede žádný vlak, kati, z pouhého sadismu, nechali lidi zavřené v plynových komorách, dokud nezemřeli udušením z nedostatku vzduchu. Jednoho dne tam takhle zůstali osmačtyřicet hodin, a když pak byly dveře otevřeny, několik osob ještě chroptělo a jevilo známky života.
Většinou byla těla napuchlá a černá. Esesáci nebo Ukrajinci nahlíželi okénky, aby se přesvědčili, zda jsou všichni mrtví, a můžou tedy otevřít dveře.

Když jsem seděl u pracovního stolu asi půl hodiny a začínal chápat, jak zacházet s nástroji, někdo zabušil na okénko, jak jsem se už zmínil. Náš vedoucí skupiny viděl, že na rampě nastal pohyb a oddíl právě otevřel dveře. Určil šest mužů, aby se postavili podél cesty nosičů mrtvol. Byl jsem mezi nimi.
Každý si bereme dvoje kleště. Vycházíme ven. V truhlářství, kde pracuje Jankel Wiernik, dostáváme každý malý stolek. V našem kotci místo není, a tak jsou stolky naskládány v truhlárně. Z nádrže si nabereme trochu vody a běžíme do práce.
Na prostranství před rampou je peklo. Při otevření dveří jsou první výpary nebezpečné. Stojící těla jsou tak namačkána jednou na druhé, paže a nohy propletené, že ti, kteří jsou na rampě nejblíž, můžou také zemřít, než se jim podaří vytáhnout prvních několik desítek těl. Pak se hromada rozpadne a těla se od sebe oddělují sama. Tento jev je způsobený faktem, že lidé jsou do plynových komor zahnáni v takovém počtu, že se mačkají jeden na druhého. Zadržují dech, aby měli aspoň trochu místa. Poté se během dušení a agonie těla nafouknou tak, že mrtvoly vytvoří jednolitou hmotu.

Mrtvá těla jsou různá podle toho, jestli pocházejí z velkých nebo malých plynových komor. V těch malých je smrt rychlejší a lehčí. Při pohledu do tváře by člověk řekl, že ti lidé usnuli: oči mají zavřené, pouze ústa, alespoň u části z nich, jsou zkřivená, na rtech se objevuje pěna smíšená s krví. Těla jsou pokrytá potem. Před smrtí jim povolily svěrače moči i stolice. Mrtvoly pocházející z velkých plynových komor, kde smrt přichází pomaleji, prošly hrůznou

proměnou, obličej mají úplně černý, jako by byli spáleni, těla jsou nafouklá a modrá. Mají tak sevřené čelisti, že je nemožné je otevřít a dosáhnout na zlaté korunky, někdy je nutné vytrhnout jim zuby, aby se ústa otevřela.

Úkol odnášet mrtvoly byl rozdělen mezi několik skupin. Kromě té na rampě, která čítá asi dvacet mužů, je tu asi třicet nebo čtyřicet nosičů, šest zubařů a v jámách oddíl hrobařů. Mezi těmi asi desítka mužů skládá mrtvoly stylem hlavu jedné k nohám druhé, aby se jich do jámy vešlo co nejvíc. Jiná skupina zasypává každou vrstvu pískem, na který se pak položí další vrstva mrtvol. Společné hroby byly vyhloubeny rypadlem (postupně třemi). Jsou obrovské, dlouhé asi padesát metrů, široké třicet a jejich hloubka odpovídá několikapatrovému, podle mého odhadu čtyřpatrovému domu. Neustálý pohyb, přebíhání z jednoho místa na druhé a rány karabáčem se podobají ďábelskému běžícímu pásu. Němci nebo Ukrajinci dohlížejí na každou skupinu s karabáči v ruce. Používají je neustále, bez míření, kam rána dopadne, na hlavu, záda, na břicho nebo paži. Pokud si dají práci s mířením, tak se snaží zasáhnout co nejcitlivější místo nebo takové, kde dojde k největšímu poškození organismu. Muži na rampě a nosiči a svým způsobem všichni jsou poháněni v pekelném rytmu. Muži na rampě musí pracovat tak, aby tam stále byla hromada mrtvol a nosiči nemuseli čekat. Nosiči musí v běhu popadnout mrtvolu (zdálky, očima, si vybrat tělo, které půjde nejsnáze vyrvat z hromady), hodit je na nosítka a klusem zamířit ke společnému hrobu.

Nosítka mají tvar žebříku s popruhy, které se navlékají na ramena.

Na cestě od rampy ke společnému hrobu stojí v řadě zubaři. První z řady má za úkol rychle zkontrolovat vnitřek úst mrtvého, a jestliže uvidí zlaté nebo jiné umělé zuby, pošle mrtvolu k volnému zubaři. Nosiči v takovém případě ustoupí stranou, aby nepřekáželi přibíhajícím a odbíhajícím. Mají zakázáno položit mrtvolu na zem. Musí ji držet a zubař okamžitě kleštěmi uchopí zlatý zub nebo můstek a rychle ho vytrhne. Musí dávat velmi dobrý pozor, aby nezapomněl na žádný zub, který má být vytržený. Příslušníci SS před jámou provádějí kontrolu. Běda zubaři, který zapomněl zlatý zub v ústech mrtvého.

Jednou jeden Němec viděl, jak se v ústech nějakého mrtvého leskne zlatý zub. Protože jsem byl poslední v řadě zubařů, byl jsem považovaný za odpovědného za tento hřích. Okamžitě jsem musel skočit do jámy, udělal jsem několik kotrmelců. Rychle jsem vytrhl zub, a když jsem vylezl, esesák mi nařídil lehnout si na zem a dal mi pětadvacet ran. Jindy, o něco později, jsem nechal projít ústa plná zubů. Zase jsem byl poslední v řadě, ostatní zubaři byli zaměstnáni, mrtvola byla velmi těžká a její nosiči doufali, že se jim podaří hodit ji do jámy bez kontroly. Ten den jsme pracovali pod velením unterscharführera Gustava. Všiml si zubů v ústech mrtvého a stejná scéna se opakovala. Tentokrát jsem dostal asi sedmdesát ran. Švihal mi do zad ze všech sil a státe do stejného místa. Málem mi přerazil páteř. Když se mi po velké námaze podařilo vstát, krev ze mě crčela, tekla mi až do kalhot. Na zádech se mi udělal ohromný strup a druhý den se rána zanítila. Nepřežil bych, kdyby mě doktor Zimerman neošetřil. Měl jsem

štěstí, že druhý den byla neděle, v ten den jsme nepracovali. Doktor Zimerman měl u sebe nástroje a operaci provedl v baráku. Dokonce mi dal anestetikum, otevřel ránu a vyčistil ji. Zachránil mi život.

Židé z Ostrowiece jsou přivedeni v noci do plynových komor. Brání se. Mathias, velitel tábora, je dotčený. . . Nová zábava. Boj v plynových komorách.

Až do 15. prosince přijížděly transporty pravidelně, zhruba deset tisíc osob denně. Jestliže vlak dorazil do Treblinky po šesté hodině večer, jeho osazenstvo nebylo obvykle zplynováno ještě ten den. Vlak čekal na nádraží v Treblince a do tábora vjel až druhý den ráno.

Desátého prosince stál na nádraží vlak s Židy z Ostrowiece a velitel tábora obdržel informaci, že druhý den ráno dorazí do Treblinky další transport. Velitel vydal rozkaz, že Židé z Ostrowiece půjdou do plynových komor v noci. Stalo se. My jsme byli zavření v barácích a nic neviděli. Jen jsme slyšeli obvyklý křik. Jenže když jsme se ráno dali do práce, objevili jsme stopy po nočních událostech. Muži na rampě otevřeli dveře plynových komor a začali vytahovat těla. Nosiči je přepravovali k jámám. Tentokrát měli nosiči a uklízeči cesty zvané šlauch dosud nevídanou práci.

Chodba budovy, ve které byly tři malé plynové komory, byla pokrytá mrtvolami. Krve tam bylo až po kotníky. Od jednoho Ukrajince jsme se dověděli, co se stalo. Skupina několik desítek mužů odmítla vejít do plynové komory. Postavili se na odpor, úplně nazí, bili se pěstmi a nenechali se zavřít. Esesáci zahájili palbu z automatických zbraní přímo v chodbě a odbojné muže postříleli na místě.

Nosiči vynesli těla a uklízeči umyli chodbu. Malíři jako obvykle vápnem zamaskovali stopy po krvi a mozcích popravených. Budova byla připravená přijmout nové oběti.

Velitel Mathias se tehdy na nás přišel podívat, na nás zubaře, a řekl doktoru Zimermanovi, vedoucímu naší skupiny: "Doktore, ti chlapi se postavili na odpor!"

Mathias byl velmi dotčený a šokovaný. Nedokázal pochopit, proč se ti Židé nenechali dobrovolně zabít, považoval to za nenormální.

Tento den byl opravdovou zkouškou. Velmi rychle přijel další transport a náhoda tomu chtěla, že v něm bylo mnoho umělých zubů a korunek.

Když byla zpracována určitá část těl, zuby se shromáždily ve dvou nádobách a dva zubaři je odnesli k nádrži. Propláchli je a pak nám je přinesli k dalšímu zpracování. V našem kotci byla neustále zásoba zubů, a kdyby nebyly zbavené zbytků dání a krve, staly by se zdrojem nákazy.

Jestliže došlo k přestávce, když jsme vyčistili jednu plynovou komoru a ve druhé zplynování ještě neskončilo, buď lidé uvnitř ještě jevili známky života, nebo bylo slyšet výkřiky, ta zvířata nás donutila během této krátké přestávky

tancovat a zpívat v rytmu hudby, kterou blízko našeho baráku bez přestávky hrál orchestr složený z Židů.

V prosinci byly transporty méně četné. Část příslušníků SS byla na dovolené. Mathias odjel nejdřív a vrátil se až po Novém roce 1943. Po návratu vypadal, jako by nebyl ve své kůži. Nejspíš se cítil lépe v Treblince. Zdejší vzduch mu dělal dobře. Během vánočních svátků nepřijel žádný vlak.

Transporty znovu nabraly pravidelný rytmus od 10. ledna.

Ten den, kdy zase začaly přijíždět, byl velkou zkouškou, protože jsme dostali "návštěvu" z tábora číslo 1, untersturmführera Franze, kterému se říkalo "Lalke", "Panenka". Přivedl s sebou svého psa, který byl stejně proslulý jako jeho pán.

Když se začalo znovu pracovat, Němci zavedli nové metody.

Kolem 10. ledna přijížděly vlaky z pomezí, Bialystoku, Grodna a okolí. Zima byla krutá. Silně mrzlo. Sadisté si vymysleli novou zábavu. Při více než dvaceti stupních pod nulou nechávali nahé mladé ženy stát a neodváděli je do plynových komor. Starší muži a ženy už byli zadušeni, ale tyto mladé ženy, napůl zmrzlé, čekaly v řadě, bosé, ve sněhu, třásly se, plakaly, tiskly se jedna ke druhé, marně prosily, aby mohly jít "do tepla", kde je čekala smrt.

Ukrajinci a Němci se pobavenými a výsměšnými pohledy popásali na těchto mladých tělech, žertovali, smáli se, až je nakonec velkodušně poslali "do sprchy".

Tyto scény se opakovaly až do konce zimy.

V zimě bylo trhání zubů ještě nesnadnější. Když měla těla čas po otevření dveří zmrznout nebo když mráz působil na oběti, ještě než vstoupily do plynových komor, měli jsme velké problémy s otevíráním úst. A čím byl úkol těžší, tím více nás vrazi bili.

Poté co byli hnáni šlauchem, tou strašlivou cestou, si lidé přáli vejít dovnitř co nejrychleji. Chtěli konec: plynové komory je chránily před ranami.

V únoru 1943 se objevil problém s hromadami popela pocházejícího ze spálených těl. Byl vytvořen "popelový oddíl". Ráno nosiči začínali odvážet popel v bednách upevněných na nosítkách. Je třeba poznamenat, že mrtvoly vybírané ze společných hrobů byly často v takovém stupni rozkladu, že nebylo možné položit je na nosítka ve tvaru žebříku. Proto se po kouskách vkládaly do beden, a poté se popel sypal na hromady.

Mrtvoly, které byly spáleny na roštech, často držely dobře pohromadě. Měly hlavy, paže a nohy zuhelnatělé, ale celé. Popelový oddíl je musel rozbít tyčemi. Tyto tyče připomínaly železné lopaty, které se používaly na rozbíjení štěrku při spravování silnic, stejně jako ostatní nástroje připomínaly nářadí používané pro zemní práce. Byly tu k dispozici mřížky z železného drátu s malými oky: těmi se prohazoval rozmělněný popel stejným způsobem, jako se písek odděluje od štěrku. Co neprošlo oky, muselo být znovu roztlučeno. Rozmělňování probíhalo

na plechu. Členové oddílu nesměli vytahovat kosti z roštu, dokud nebyly úplně zuhelnatělé. Stáli připraveni vedle hranice: když byla přinesena další vrstva mrtvol, kosti se přemístily nahoru. Práce byla "hotová", jakmile byl popel bez jediného kousku kosti stejně jemný jako popel z cigaret.

Když se navršilo několik hromad tohoto dostatečně jemného popela, Němci podnikli několik pokusů zbavit se ho a nechat zmizet všechny stopy spáchaných zločinů.

Nejdříve se snažili udělat z něj "hlínu" za pomoci speciálních tekutin. Odborníci provedli pokus. Před hromadami smíchali popel v různém poměru s pískem a na tuto směs vylili tajemnou tekutinu. Jenže výsledek nebyl uspokojivý. Po tomto pokusu se rozhodli popel pohřbít pod vysokou vrstvu písku.

Na dno jámy, z níž byly vyneseny ostatky, se nasypala tenká vrstva popela, pak tenká vrstva písku, a tak dále až přibližně do dvou metrů pod úrovní okraje. Zbylé dva metry se zasypaly pískem. Vrazi počítali s tím, že tak navždy zahladí stopy svých zločinů.

Židé, kteří byli přiděleni k čištění jam, se chápali každé příležitosti, aby mohli v půdě nechat lidské kosti. Dno společného hrobu bylo užší, hlína se po srázu sypala dolů. Jakkoli krátká nepřítomnost Němců nebo udavače byla využita k zahrabání co největšího množství ostatků.

Popel byl ukládán v tenkých vrstvách: jedna vrstva popela a jedna vrstva písku. Byla to rutina. Ti, kteří od rána do večera vozili popel a písek, nakonec půdu udusávali.

Vzpomínám si, že když jme ráno přišli do práce, všimli jsme si, že na povrchu jam se na několika místech objevily trhliny. Přes den byl pořád ušlapáván, ale v noci krev nadzvedla půdu tak, že nosiči měli co dělat, aby mohli sestoupit do jam se svými bednami plnými popela nebo písku.

Krev desítek tisíců obětí nemůže odpočívat v pokoji. Stoupá na povrch.

Život v baráku. Epidemie tyfu. "Lazaret".

Život je velmi tvrdý, jsme pořád špinaví. Musíme pracovat od šesti hodin ráno do šesti do večera. Po práci jsme tak unavení, že se polomrtví natáhneme na zem. V baráku není voda. Studna je na prostranství, daleko, a po práci jsme zamčení v baráku obklopeném ostnatým drátem a hlídaným zvláštní stráží.

Treblinku hlídá sto čtyřicet čtyři Ukrajinců a asi stovka esesáků. Pečují o nás, jako bychom měli nezměrnou cenu. Třikrát denně nás počítají. Neustále jsme biti. Všechno nás bolí, ale nikdy nehlásíme žádnou nemoc. Když přijdou noví, nevědí, že nesmějí být nemocní. Někteří se na nástupu hlásí nemocní. Dostanou rozkaz vystoupit z řady a okamžitě se musí svléknout. Vrazi je pak dost dlouho nechají stát a všelijak je šikanujou, a pak zabijou.

V Treblince je zakázané být nemocný. Mnozí nesnesou podmínky uvěznění a spáchají sebevraždu. Sebevraždy jsou součástí všedního dne. Každé ráno v našem baráku visí oběšenci.

Vzpomínám si, že jeden otec se synem se po dvou dnech v tomto pekle rozhodli k sebevraždě. Protože měli jen jeden pásek, dohodli se, že otec se oběsí první, syn ho sundá a na stejném pásku se oběsí sám. Tak to udělali. Ráno byli mrtví oba a my jsme je vynesli z baráku, aby vrah mohl konstatovat, že počet souhlasí.

Jednoho dne přihnali sedmdesát nových osob z transportu, který právě dorazil. Pracují několik hodin, až do večerního nástupu. Ráno, na nástupu, dvacet z těchto mužů hlásí, že jsou nemocní. Nejvyšší vrah je přidělí k přenášení mrtvol. Nechá je klusat a nést až tři těla najednou. Musí běhat ještě rychleji, ve stanoveném rytmu a na hlavy jim prší rány. Stěží se drží na nohou. Po půl hodině jim vrazi nařizují, aby se svlékli, a znovu je bijou. Hulákají: "Vy mizerní psi, nechce se vám pracovat!"

Nařizují jim, aby šli k jámě, do které se házejí zplynované oběti. Vrazi se hádají o přednost ve střelbě. Dohodnou se a zabíjení si rozdělí.

Všichni jsou spokojení s tímto žertíkem a míří na hlavu. Málokdy potřebují více než jednu kulku na jednoho popraveného.

Na začátku bylo velmi vzácné, aby se vězňové mezi sebou znali, protože noví každodenně nahrazovali ty, kteří byli zabiti. Později, když práce nešla dost rychle, protože noví neměli čas získat zkušenosti, vrazi změnili taktiku.

Žijeme ve špíně. Ve dne nosíme stále stejné oblečení a boty zbrocené krví. V noci si vše srolujeme pod hlavu. Spíme namačkaní jeden na druhého. Několik měsíců nosíme stejnou košili a naše těla jsou pokrytá hmyzem. Košile si nemůžeme vyprat. Zločinci odesílají celé vagony šatstva a my nemáme co na sebe. Umíráme hladem. Dostáváme jen část potravin, které si Židé přinesli sebou. Máme takový hlad, že vězni jedí chleba nalezený u mrtvých, které vytahují z plynových komor.

Uprostřed dvanáctého měsíce se práce stává nepravidelnou. Vlaky přijíždějí méně často a tempo se snižuje. Velká část příslušníků SS odchází na dovolenou. V té době propukne tyfus a mnozí vězni mají čtyřicetistupňové horečky. Sotva se drží na nohou, ale bojí se hlásit jako nemocní.

Během jednoho nástupu zástupce velitele tábora Karol Spezinger (příslušník SS v hodnosti vorführera), oznamuje, že nemocní mají vyhledat lékaře, že se jim nestane nic zlého a že budou moct zůstat ležet. Říká, že barák, který se nalézá vzadu v aleji, bude proměněný na lazaret a bude přijímat nemocné.

To nás neuklidňuje. Nicméně četní nemocní se hlásí, protože se už stejně neudrží na nohou. Po několika dnech je lazaret plný, je v něm více než sto nemocných. Jsem jedním z nich. Zůstáváme ležet a spaluje nás horečka. Nedostává se nám žádné péče. Ale dobré je už to, že můžeme několik dní ležet. Zločinec dodržel slovo, jako všechny ostatní podlé sliby Němců.

O několik dní později, kolem páté odpoledne, vcházejí příslušníci SS a vydávají rozkaz odvést osmdesát nemocných z lazaretu. Ukrajinci vstupují do baráku a jednoho po druhém stahují z kavalců a táhnou za nohy.

Přichází řada na mě: vrah mě bere za nohy, ale mně se podaří osvobodit. Skrčím nohy. Během čtvrt hodiny vrazi vyvlekli přes osmdesát nemocných. Neměli čas se obléknout, berou si pokrývky, pod kterými leželi. Ze sta nemocných už nás je jen třináct. Ostatní jsou shromážděni na prostranství. Po několika minutách spustí samopaly. . .

My, co jsme přežili, jsme přesvědčení, že na nás přijde řada zítra. Prohlašujeme, že jsme uzdravení. Lékař vydává rozkaz přinést nám prádlo. Musíme se svléknout, abychom se umyli. Dveře a okna baráku jsou dokořán, venku je asi dvacet pod nulou a my se myjeme. Pokouším se obléknout, ale nemůžu se udržet na nohou. Moji kamarádi jsou ve stejném stavu. Jsou čtyři hodiny odpoledne. V šest musíme na nástup. Trvá hodinu a dostáváme rozkaz zpívat. Karol Spezinger je velký milovník hudby. Také má rád recitaci. Kamarád Szpigel, který byl hercem ve Varšavě, musí přednášet za doprovodu orchestru.

Po tomto intermezzu následuje rozkaz: "Abtreten, rechts um! Odchod, vpravo v bok!" Pochodujeme v řadě po prostranství. Esesák Gustav nechává vystoupit z řady ty, kteří mají problémy s chůzí, aby je odměnil kulkou. Jeden z vyvolaných, vědomý si toho, co ho čeká, s úsměvem vystupuje z řady a nahlas se s námi loučí: "Přeju vám, abyste přežili to, co se mně přežít nepodařilo."

Vraha, který tiskne spoušť, se zmocňuje pud dravce.

Dělám, co můžu, abych vůbec zvedl nohy a za zpěvu přicházíme k baráku, víc mrtví než živí.

Kvůli špíně se v táboře rozšířil svrab. Protože jsme neměli žádný lék, používali jsme benzin, po kterém nám po celém těle naskočily hnisavé vředy. Bolesti byly nesnesitelné. Ale v Treblince bylo nutné snést i tohle. . .

Obersturmführer Franz a jeho pes Bari. Vrazi pijí na počet příjezdu anglických Židů. Nový "odborník".

Je krásně, vrazi jsou dobře naložení. Mathias, velitel našeho tábora, usedá na svah a zve velitele, obersturmführera Franze, kterému říkáme "Panenka", aby se k němu připojil. Tato "panenka" je bestiální vrah. Když se objeví v táboře, všichni mají strach. Je to odborník na facky. Čas od času si k sobě zavolá nějakého vězně, poručí mu, aby se postavil do pozoru, a prudce ho udeří do obličeje. Vězeň padá, ale musí se okamžitě zvednout, aby přijal facku na druhou tvář. Pak "Panenka" zavolá svého psa, který je skoro tak velký jako člověk, a zařve na něj: "Člověče, trhej toho psa!"

Pes poslechne pána a vrhne se na ubohého Žida.

Mathias zve tohoto zločince, aby se posadil a obdivoval průběh práce. Povídají si s úsměvem na rtech. Mají dobrou náladu, jsou spokojení, že se práce daří. Jejich srdce plesají, když pozorují ty živé-mrtvé, jak bez zastavení klušou jako

malí čertíci. Každý je na svém místě a za jejich přítomnosti práce běží ještě rychleji než obvykle. Jejich muži s karabáči šlehají a šlehají. . .

Vrazi jsou spokojení. Velitel nařizuje jednomu Ukrajinci, aby mu došel do kantýny pro lahev koňaku. Rozkaz je neprodleně vyplněn. Nalévají si první pohárky a "Panenka" říká: "Připíjím na to, že brzy budeme přijímat anglické Židy. . ."

Veliteli se žert líbí a směje se: "Ano, to je dobré, určitě to přijde! Ano, velmi dobře, už je to jisté!"

Je zima, vrazi nechávají stát ženy určené do plynových komor ve více než pětadvacetistupňovém mrazu. Na zemi leží padesát centimetrů sněhu a zločinci se smějou: "Jak je to krásné!"

V prosinci 1942 byly zřízeny hranice k pálení mrtvol. Jenže těla nechtěla hořet. Proto bylo nutné sestavit hranici podle přesných norem. Zatímco motor vháněl vzduch, na mrtvoly bylo vylito velké množství benzinu. Jenže ani ten nechtěl pořádně hořet. Tisíc těl bylo stráveno, ale vrahům to nestačilo.

Nechápali jsme, proč hledají prostředek ke spálení lidí, které zplynovali. Do této doby se vyhrabávaly stále hlubší jámy, a najednou se taktika radikálně změnila. Důvod jsme se dověděli náhodou: jeden z vrahů nám přinesl kus chleba zabalený do novin. Pro nás to byla výjimečná příležitost. V jednom článku stálo, že německá armáda objevila v Katyni poblíž Smolenska společný hrob deseti tisíc polských důstojníků, které podle všeho zabili Sověti. To byl důvod, proč chtěli mrtvoly spálit - aby po nich nezůstaly stopy.

V lednu přijíždí do tábora nový odborník (Herbert Floss sloužil v Belzeci, Sobiboru a Treblince a byl považován za odborníka na spalování těl. Podle svědectví Arthura Matthese během jeho procesu právě on zavedl v roce 1943 v Treblince novou techniku.). My jsme mu dali přezdívku "Umělec", protože svou úlohu dovedl k dokonalosti. Nemá sobě rovného, pokud jde o odstraňování mrtvol. Po příjezdu pospíchá k hromadným hrobům. Dívá se na ně s úsměvem, je spokojený sám se sebou a svým úkolem.

Po několika dnech se dává do práce. Nařizuje, aby byly rozebrány hranice, a posmívá se jejich stavbě. Ujišťuje velitele tábora, že od této chvíle všechno půjde mnohem lépe. Nechává instalovat kolejnice o délce třicet metrů. Pod nimi vyrůstají cementové zídky o výšce asi padesát centimetrů. Šířka hranice je metr padesát. Na tyto zídky je postaveno šest kolejnic a hotovo. "Umělec" nařizuje, aby položili první vrstvu žen, žen obzvlášť tlustých, břichem na kolejnice, a pak se přidává to, co je: muži, ženy a děti. Vrstvy jdou za sebou do pyramidy o výšce až dva metry.

Mrtví jsou vrstveni zvláštním oddílem nazývaným "ohňový". Dva jeho příslušníci uchopí tělo, které nosiči přinesli. První za jednu ruku a nohu, druhý totéž na druhé straně a tělo odhodí. Na hranici naházejí až dva tisíce pět set mrtvol. Poté "odborník" nařizuje položit pod hromadu těl kousek dobře vyschlého dřeva. Oheň je zapálen pomocí zápalky. Po několika minutách

vzplane tak prudce, že není možné se k němu přiblížit na méně než padesát metrů. První oheň se povedl: pokud je přesvědčivý. Hlavní štáb tábora přichází blahopřát vynálezci. Ale úplně spokojený není, v provozu je jen jedna hranice. Nařizuje, aby bylo rypadlo sloužící k hloubení jam použito k exhumaci těl pohřbených před několika měsíci. . .

Mechanická lžíce začíná vybírat ze země paže, nohy, hlavy. "Umělec", velký odborník v tomto oboru, požaduje, aby stroj vykládal obsah na několika plochách. Nosiči, jejichž nosítka jsou nyní opatřena bednami, aby se zabránilo propadávání kusů těl, musí běžet, posbírat lidské ostatky, naplnit bednu a co nejrychleji ji odnést na hranici.

Práce je ještě krušnější než dříve. Zápach je strašlivý. Tekutina vytékající z těl někdy potřísní nosiče. Řidič rypadla jim často úmyslně vysype mrtvoly na hlavu, takže jsou celí od krve. Stane se, že vedoucí vidí na zemi zakrváceného nosiče a ptá se, co se stalo. Když nosič odpoví, že dostal obsah lžíce rypadla přímo na hlavu, schytává navíc pár ran karabáčem.

Ale "Umělec" je vzteky bez sebe, protože práce nejde tak rychle, jak by potřeboval.

Brzy byla přivezena další dvě rypadla. Vrazi jsou spokojení, protože jejich práce pokročí. Nazítří jsou uvedeny do chodu všechny stroje. Pro nás je to učiněné peklo. Je nás stejný počet a musíme sloužit třem strojům. V každé lžíci je několik desítek mrtvol, které musíme okamžitě přemístit na hranici.

Tehdy vrah-odborník pozměňuje organizaci: vytváří oddíl několika mužů, jejichž práce spočívá v položení mrtvých na nosítka, aby nosiči neztráceli těch několik minut. Plní nosítka lidskými ostatky pomocí vidlí a nosiči teď od rána do večera nemají ani chvíli odpočinku.

Ukazuje se, že exhumované mrtvoly hoří rozhodně lépe než těla právě vytažená z plynových komor. Každý den jsou postaveny nové hranice. Brzy je jich šest. Je vytvořen oddíl, který se o ně stará a dodává palivo.

Ale "Umělec" není pořád spokojený. Práci totiž zpomaluje fakt, že oheň brání přístupu k hranici. Mění se tedy časový rozvrh. Hranice se nakládají přes den a zapáleny jsou v půl šesté večer.

Asi dvě stě padesát tisíc těl se rozplývá v kouři. Transporty bulharských Židů. A pořád hudba. . .

Březen 1943. Práce se stále zrychluje. Velitel tábora vydává rozkaz, aby byla rypadla připravena dvě hodiny před ranním nástupem, abychom nemuseli čekat. Hromadné hroby jsou jeden po druhém vyprazdňovány. Když je jedna jáma prázdná a tekutina smíšená s krví steče do rohu, jeden Žid se musí úplně svléknout, sestoupit do jámy, vyčistit ji a sebrat poslední stopy po lidských tělech.

Den ode dne se práce zdokonaluje. Hranice se přemisťují blíže k hromadným hrobům, aby trasa mezi nimi byla co nejkratší a neztrácel se čas. Jednoho dne byla postavena hranice v blízkosti jámy, do níž bylo naházeno více než dvě stě

padesát tisíc těl. Hranice byla vybudována v souladu s instrukcemi. Večer byl rozdělán oheň. Ale vítr vanul tak silně, že se oheň rozšířil až do jámy. Krev čtvrt milionu lidí vzplanula a hořela až do druhého dne večer.

Celé ředitelství tábora se přišlo podívat na zázrak. Obdivovalo tento grandiózní oheň. Krev vystoupila na povrch a chovala se jako hořlavina.

Vzpomínám si na 29. březen: ten den se mi vryl do paměti. Náš kamarád Jankel z Czestochowé si lehl a ráno se už neprobudil. Všichni jsme si přáli takový osud. Doprovodili jsme ho k hranici, hodili na těla v ohni a ten ho strávil.

Od rána neustále prší, my ale stejně musíme dělat svou práci. Všichni jsme úplně promočení. Vrazi se schovali pod přístřešek a křičí na nás: "Schneller! Rychleji! Dodržujte rytmus!" Čas od času některý esesák vyběhne a rozdá pár ran. Půda je sypká. Velmi rychle je z ní bláto. Běh v něm je nesmírně obtížný. Velitel vydává rozkaz, abychom na cestu rozhodili několik desítek koleček popela. Bláto vstřebává lidskou krev. Čas od času musíme přidat popel, protože déšť stále zesiluje. Den pláče s námi.

Protože rypadla jsou tři, jsme rozděleni do tří skupin. Stává se, že jedna mechanická lžíce se zastaví a oprava si vyžádá několik minut. My se také zastavíme. Objeví se "Umělec" a velmi klidně žádá o vysvětlení, proč stojíme se založenýma rukama, zatímco u hranice čekají hromady popela na odvoz. Vedoucí skupiny mu ukazuje, že lžíce bude brzy zase v provozu. "Umělec" odpovídá, abychom čas využili k čestnému kolečku (použije termín "Ehrenrunde") s popelem.

Duben začíná vlaky přijíždějícími z ciziny, zejména z Bulharska.

To ráno se objevil velitel a nařídil zavřít plynové komory. Řekl nám: "Když budete pracovat dobře, dostanete dnes k jídlu něco dobrého." Hned poté jsme slyšeli křik: "Pomoc! *Šemá-Izrael."*

Po několika minutách křik zanikl v plynových komorách a o půl hodiny později byla vytahována zplynovaná těla. Díval jsem se na mrtvoly. Nepodobaly se nám. Člověk by řekl, že je vybírali podle mládí a krásy. Nikdy jsem mezi Židy neviděl tak krásná těla. Po udušení vypadali jako živí, jako by jen spali.

Přijeli ve vagonech první třídy, v pulmanech. Dokonce si přivezli nábytek a množství potravin. Do poslední chvíle věřili, že jsou na cestě do Ruska na práci. Požádali je, aby si odložili cenné předměty. Když viděli, že jsou jejich věci házeny na jednu hromadu, poznamenali, že až vyjdou ze sprchy, můžou se splést, protože nikdo nebude vědět, co mu patří. Jenže vrazi dobře věděli, kdo je vlastníkem těch věcí: jejich národ.

Od Židů z tábora 1 jsme se dověděli, že orchestr hrál, když dorazil transport bulharských Židů. Ti lidé byli přesvědčení, že se jim nemůže stát nic špatného. Vystupovali z vlaku a ptali se, jestli jsou na správném místě, jestli je tohle průmyslový komplex Treblinka. . .

Příslušník Karol Spezinger nás zubaře upozornil, abychom byli velmi pozorní, protože téměř všichni Bulhaři mají umělé zuby. Opravdu, naše práce je velmi těžká: mají ústa plná umělých zubů. Musíme je všechny vytrhat. Nosiči pláčou, protože těla jsou nesmírně těžká. Vrazi jsou celí bez sebe: zubaři zastavují téměř každou mrtvolu. Bijou nás jako žito. Velitel prohlašuje, že jestli nevyklidíme plynové komory do čtyř hodin odpoledne, nedostaneme nic k jídlu. Ten den jsme za trest nedostali nic už v poledne.

Ve čtyři hodiny nezůstala po tisících mladých a krásných bulharských Židů jediná stopa.

Staví se ještě účinnější hranice. Několik dní bez transportů. Dozvídáme se o povstání ve varšavském ghettu. Jsou zahlazovány všechny stopy po zabíjení. Vyséváme lupiny. Himmler navštěvuje Treblinku.

V druhé polovině dubna přichází hlavní štáb tábora v čele s velitelem Mathiasem do terénu, vybavený plány. Něco vyměřují jen několik metrů od deseti velkých plynových komor. Nazítří jsou určení Židé ke kopání pod vedením jednoho příslušníka SS. Jedná se o stavbu hranice s daleko větší kapacitou než ostatní, v bezprostřední blízkosti plynových komor, aby byli popravení neodkladně spalováni. Stavba zabere deset dní. Připravujeme se na přijetí četných transportů. Konec dubna, hranice ještě není hotová. Velitel vydává rozkaz postavit během několika hodin další hranici v bezprostřední blízkosti plynových komor. Ale tento den je dobrý: přestože dveře plynových komor jsou připravené, žádný transport nepřijíždí. Vrazi se chovají jako vzteklí psi, bijou nás, neustále řvou.

Ten večer jsme slyšeli hvízdání lokomotivy, ale jednalo se o vlak přivážející zboží. Den minul bez transportu. Vrazi jsou bez sebe. Nevíme, co se děje.

Minou ještě tři dny. Třetí den velitel Mathias vydává rozkaz znovu otevřít plynové komory. Poprvé v historii Treblinky jsou plynové komory připraveny, přestože nebyl oznámen příjezd vlaku.

O něco později transport dorazil. Téměř všichni vrazi s karabáči v rukách přišli přivítat nově příchozí. Ivan svíral svou dva metry dlouhou tyč.

Jsem v kotci zubařů a slyším nářek nešťastníků. Vrazi se předvádějí daleko krutěji než jindy. Z transportu vybrali tři ženy a přidělili je do prádelny. Bezpochyby nám je poslali, aby nám vyprávěly, co se stalo ve Varšavě. Ty tři ženy potřebují tři dny, aby se vzpamatovaly, nechápou, co jim říkáme. Poté nám vyprávějí, že Židé ve Varšavě hrdinsky vzdorovali a nechtěli se dát zavraždit bez boje. Ghetto je v plamenech a Židé bojují se zbraní v ruce.

Když nám ty ženy řekly, že ghetto hoří, nesli jsme to těžce. Ale ony jsou pyšné, že nám mohou vyprávět, jak Židé bojovali a že Němci padali pod jejich výstřely.

Tyto zprávy nás ohromily. V té doby v nás vzklíčila myšlenka utéct z Treblinky.

Práce rychle pokračuje. Člověk by řekl, že vrazi si stanovili lhůtu, dokdy má být tady všechno zlikvidováno. Hromadný hrob ještě není úplně prázdný, a už se otevírá další.

Umělec si uvědomuje, že v prvních vrstvách společných hrobů se nalézají celá těla, a vydává rozkaz nosičům, aby je vzali a odnesli na hranici ke spálení. Nosiči se snaží využít okamžiku, kdy lžíce rypadla stoupá, rychle popadnou mrtvolu a uhnou, aby nebyli rozdrceni vracející se lžící bagru. Židé jsou pověřeni počítáním těl. Každý večer musí říct veliteli Mathiasovi, kolik mrtvol bylo přes den spáleno. Počítáme jen úplná těla, ta, která ještě mají hlavu. Jestliže hlava chybí, mrtvola není počítána za kus. Samotné hlavy se počítají odděleně. Velitel má dojem, že ho chtějí oklamat, že nepočítají správně. Bije Židy a hrozí jim likvidací.

My zubaři jsme zavaleni prací. Neustále máme několik beden až po okraj plný zubů. Musíme je očistit a každý druhý nebo třetí den odevzdat kufr plný zlata a drahých kamenů.

Čas od času nás navštíví vrchní velitel Treblinky. Mluví velmi klidně a říká vedoucímu naší skupiny, že narazíme-li na zvlášť krásný kámen, musíme ho odevzdat přímo jemu (za normálních okolností je velitel Mathias ukládá do trezoru; dozvídáme se, že zlato a vzácné kovy jsou odesílány přímo do Berlína, do Říšské banky, kde jsou zuby přetaveny do ingonů). Ale velitel nás žádá o kámen pro malé muzeum, které zakládá, na památku. . . Nemáme problémy vyhovět jeho žádosti, protože kameny tohoto typu dáváme pravidelně jeho podřízeným, abychom se uchránili před jejich brutalitou.

Čas od času se stává, že nám některý z vrahů přinese chleba nebo několik cigaret, které rozdělíme mezi sebe, je nás dvacet.

V květnu se objevil nový příslušník SS. Den po svém příjezdu přišel do kotce zubařů, aby si nechal spravit hodinky, jeden z nás, povoláním hodinář, provádí opravu. Náš vedoucí skupiny se chápe příležitosti a žádá příslušníka SS, aby dal z tábora číslo 1 přinést několik kufrů k ukládání zlata. Slibuje, že to udělá (neví, že je zakázáno přecházet z tábora 1 do tábora 2). Odpoledne se Němec vrací, doprovázený jedním vězněm z tábora 1, který přenáší zavazadla. Pak chce vězně vrátit do tábora číslo 1, ale u brány ho zastavuje velitel Mathias a uštědří mu kázání: nikdo nesmí přecházet z jednoho tábora do druhého. Mathias nařizuje vězni, aby se svlékl a sestoupil do jednoho hromadného hrobu. Zabíjí ho.

V červnu jsme přijali málo transportů.

Nová hranice je hotová, naložená je mnohem rychleji. Vyklízení společných hrobů je také na dobré cestě. Deset z nich už je prázdných. Jedenáctý - poslední - patří ke čtyřem největším, obsahuje kolem dvou set padesáti tisíc těl. Pracují v něm dvě rypadla. Je vytvořen zvláštní oddíl, "oddíl kostí". Jeho práce spočívá v

tom, že sbírá do kbelíku i ty nejmenší kousky kostí, aby nezůstala žádná stopa. Velitel upřesňuje, že jakákoli nepozornost bude považována za sabotáž, a není zapotřebí vysvětlovat nám, co to znamená.

Třetí rypadlo nevyzvedává mrtvoly: nabírá hlínu a přenáší ji. Několik vězňů přidělených k tomuto stroji musí vybírat kosti nebo lidské ostatky, které jsou ještě promíchané s hlínou, musí je shromáždit a odnést na hranici. Půda je přenášena dvakrát, aby nezůstala žádná stopa.

Během posledních červnových dnů bylo vyprázdněno jedenáct jam, ve kterých byly pohřbeny tisíce lidí. Půda byla srovnána a posetá lupinami.

Vrazi zřejmě musí dokončit práci k určitému datu. V táboře číslo 1 jde o první červenec. Dozvídáme se, že je očekáván významný host: Himmler. Konají se velké přípravy k jeho uvítání. Práce byla dokončena dva dny před termínem.

Přichází první červenec. Odpoledne jsme museli do práce, ale v posledním okamžiku přišel opačný rozkaz. Jsme zavřeni v našem baráku. Malým okénkem vidíme mimořádné stráže kolem dokola. O několik minut později přijíždí Himmler se svým doprovodem. Prohlíží si plynové komory a ubírá se na místa společných hrobů, kde byla odvedena dokonalá práce. Himmler vypadá velmi spokojeně. Usmívá se a jeho podřízení, kteří se drží několik metrů za ním, se radují.

Zazní několik výstřelů na znamení vítězství.

Den velkého horka. "Cetky". Mikolaj a Ivan. Vrah "Cak-cak".

Ten den bylo velké horko. Příslušníci SS se vrátili z dvoutýdenní dovolené. Vzhledem k obtížné "práci" měli tito zločinci právo na čtyřiadvacet dní dovolené každých několik měsíců. Když odjížděli na dovolenou, oblékli si civilní šaty a své nedotknutelné uniformy nechávali v táboře. Po návratu z "odpočinkového pobytu" byli vždycky celí špatní. Jednoho dne nás překvapila jistá rozmluva: jeden esesák vyprávěl druhému, že město, z něhož se vrátil, bylo dnem i nocí bombardováno a že bylo mnoho obětí. Taky jsme si všimli, že po návratu z dovolené nevypadají dobře: u nich se život zhoršil. Tady, v Treblince, si mohou zaplatit cokoli, protože peníze nechybějí: oběti stále přijíždějí do Treblinky s drobnými úsporami.

Ten den je zvlášť obtížný. Unterscharführer Chanke, kterému přezdíváme "Bič", protože je mistr v tomto oboru, má špatnou náladu. Jeho kamarád, unterscharführer Lefler, za ním v sadismu nijak nezaostává. Nahánějí strach a všichni se bojíme jednoho: aby jejich oči nespočinuly na nás, protože v tom případě jsme ztraceni. Navzdory únavě z cesty nás nepřestávají bít.

Stále musím myslet na jednu scénku: dva nosiči nedbali nařízení, a místo aby na nosítka naložili velkou mrtvolu, dali tam tři tělíčka malých dětí. Unterscharführer Lefler je zastavil, surově je zbil a hulákal:

"Vy mizerní psi, proč nosíte tyhle cetky?" (Tak říkali hodně malým dětem.)

Nosiči "cetek" se museli vrátit a naložit tělo dospělého.

Během velmi horkých dnů se ukrajinské stráže cítí ve svém živlu. Bijou zleva i zprava. Mikolaj a Ivan, kteří zajišťují správný chod motorů vhánějících plyn do plynových komor, mají na starost i generátory k osvětlení Treblinky. Během těch žhavých dnů se jim všechno daří. Ivanovi je asi pětadvacet let, je vysoký a silný jako kůň. Čas od času má takovou choutku: zastaví vězně, který prochází kolem něj, a jediným tahem nože mu uřízne ucho. Krev teče, Žid naříká, ale musí zase klusat s nosítky v ruce. Ivan si počká, až ten muž jde zase kolem, nařídí mu, aby postavil nosítka, sestoupil do jámy a pak ho zabije.

Jednoho dne Ivan přistoupil s pohrabáčem k nádržce, zatímco jsem oplachoval zuby ještě s jedním zubařem, který se jmenoval Finkelstein. Nařídil Finkelsteinovi, aby si lehl na zem, a vrazil mu ten kus železa do zadku. Říkal tomu žertík. Ten chudák ani nevykřikl, málem omdlel a Ivan se smál. Nepřestával hulákat: "Zůstaň ležet, nebo schytáš kulku!"

Tento typ hrdinských činů byl běžný u věrných ukrajinských služebníků. Nikdy nedokážu zapomenout na toho, kterému říkali "Cak-cak". Když švihal karabáčem, nepřestával křičet "cak-cak". Používal delší karabáč než ostatní.

Dnes má službu. Sám sobě uděluje privilegium: službu vykonává v blízkosti zdi, protože průchod je tu úzký a je tedy snazší zasáhnout. Vidí procházet každého a uniknout mu je nemožné. "Cak-cak" je jako divá zvěř. Z jeho obličeje stéká chladný pot. Vězni pláčou a on nepřestává bít. Když je v tomto stavu, doktor Zimerman, který mluví rusky, se mu snaží zalichotit, a to je jediný způsob, jak ho trochu uklidnit.

Po této mezihře se Finkelstein musí zvednout a vrátit se k práci. Je mladý a silný. Jakmile to je možné, doktor Zimerman ho odvádí a ošetřuje mu ránu.Ta se zahojí. Finkelstein se dožil povstání.

Připravujeme povstání. Pesach v baráku. Povstání v Treblince.

Jak jsem se už zmínil, nakonec vězňové přežívali déle, a to rozhodlo. Mohli jsme lépe poznat jeden druhého. Podařilo se nám získat vzájemnou důvěru a začali jsme přemýšlet o způsobu, jak se odtud dostat. Věděli jsme, že se jedná o nesnadný podnik, a stále jsme se báli o tom mezi sebou mluvit kvůli případnému donašeči. Prozkoumali jsme několik cest. Jenže naše plány byly těžko proveditelné. Neměli jsme zbraně. Nicméně jsme měli několik řešení. Naše tajné schůzky se vždy konaly v koutě baráku. Jeden z nás hlídal, aby nás upozornil, kdyby se objevil vrah.

V lednu 1943 poslali z tábora číslo 1 patnáct mužů. Často se stávalo, že místo aby je zabili v táboře číslo 1, převedli skupinu k odstraňování mrtvol, protože rozdíl je nepatrný. . . Jistá smrt velmi brzy. Mezi těmi patnácti muži byli Adolf, bývalý námořník, a Zelo Bloch, židovský důstojník české armády. Jsou to dobří lidé a během několika dní jsme se stali přáteli. Vyprávějí nám, že v táboře číslo 1 se připravuje povstání. Možnosti jsou tam mnohem větší, protože tam stojí zbrojní sklad. Pracují na zhotovení kopie klíče, aby získali zbraně. Tito dva kamarádi mluví zasvěceně, přímo a energicky. Uklidňují nás a pouštějí se do

práce. Pokoušíme se navázat kontakt s táborem číslo 1. Je to velmi obtížné, ale využíváme skutečnosti, že někteří z nás pracují na cestě k plynovým komorám, kde zahlazují stopy krve obětí. Šlauch vede až k hranici tábora číslo 1 a naši tam jsou ve styku s těmi, kteří čistí cestu na druhé straně. Podaří se nám dorozumět se s nimi navzdory přítomnosti esesáků a Ukrajinců, kteří na nás dohlížejí. Prostředek dorozumívání je následující: dva kamarádi z naší strany si povídají nahlas. Muži na druhé straně poslouchají rozhovor a odpovídají stejným způsobem, prostřednictvím rozhovoru mezi sebou. Zločinci jsou velmi pozorní, abychom spolu nemluvili přes hranici.

Vzpomínám si, že po velkém úsilí se nám podařilo přesvědčit velitele tábora, aby dovolil těm, kteří mají bratra v druhém táboře, návštěvu. Dal souhlas a upozornil nás, že bratři smějí mluvit jen o sobě. Nesmějí mluvit o své práci a v čem spočívá. Setkání se budou konat v táboře číslo 1 a budou omezena na pět minut.

Naši kamarádi se vrátili spokojení. Dokonce i když za každým stál jeden příslušník SS a museli mluvit německy, podařilo se jim získat několik důležitých informací: v táboře číslo 1 už vyrobili kopii klíče ke zbrojnímu skladu, takže je možné zahájit povstání.

Naše radost je nepopsatelná. Stěží se držíme na nohou, ale nalézáme nové síly. Všichni chceme věřit, že se nám to podaří.

Mezitím práce pokračuje. Připojí se k nám patnáct žen, vybraných z transportu pocházejícího z Bialystoku. Některé jsou přidělené do kuchyně, některé do prádelny, která byla právě dokončena. Hygienické podmínky se nepatrně zlepšují. Byl vydán rozkaz dodat nám každý týden čistou košili. Vždy v neděli máme teplou vodu na umytí. Život je o něco méně krutý než dříve. Ve stejné době jsou postaveny záchody, ke kterým je přidělený jistý Szwer. Povoláním je inženýr. Dostává rozkaz, aby se oblékl jako klaun. Na hlavě nosí kněžskou čepičku, na sobě dlouhý kaftan jako rabín, s červenou šerpou, v ruce drží černou hůl a kolem krku mu zavěsili budík. Tento muž má rozkaz nenechat nás na záchodě déle než dvě minuty. V opačném případě přijdou na řadu rány. Velitel tábora se často schovává v koutě a sleduje, jak dlouho zůstáváme na záchodě a jestli dozorce nechává vejít jen ty, co mají číslo. Protože k cestě na záchod je nezbytné vybavit se zvláštním číslem. Často se stává, že nám je vrazi odmítají dávat. Člověk div nepukne a místo čísla dostává ránu.

Dohlížitel u záchodů je oblíbeným terčem zábavy vrahů. Pravidelně mu přinášejí další směšné součásti oblečení, aby vypadal ještě groteskněji. Oblečený jako rabín musí čistit záchody. Večer, na nástupu, se musí dostavit v této uniformě a vrazi se ho často ptají:
"Pane rabíne, máte rád hovna?"

A on musí odpovědět: "Ano, velmi."

Pesach, což jsou židovské Velikonoce, se blíží. Vrazi sehrají malou komedii a dávají nám lahev vína a mouku k přípravě nekynutého chleba. Připravujeme

sederovou večeři, esesáci večer přicházejí do našeho baráku. Jeden z nás býval hazanem ve Varšavě a zpíval v synagoze. Připravuje macesy a sederovou večeři. Vrazi se velmi dobře baví. Po několika minutách opouštějí barák.

Vzpomínám si na ten večer. Několik kamarádů se účastní slavnosti. Venku vane mírný vítr. Hranice hoří, oheň praská. Ten večer se proměnilo v dým deset tisíc Židů, ráno po nich nezůstává ani stopy. A my slavíme seder podle pravidel.

Nazítří, když přijdeme do práce, odborník na hranice se na nás obrací (jako by mu někdo položil otázku) a říká nám, že moc dobře ví, jak je naše práce těžká. Ptá se nás, jestli si přejeme, aby k nám přidělili ještě asi padesát mužů, aby se nám ulevilo. Ovšem za podmínky, že se o příděly podělíme s nově příchozími. Nečeká na naši odpověď a říká, že si myslí, že dáme přednost těžké práci a zachování přídělů. Kromě toho nás ujišťuje, že už to nepotrvá dlouho a že brzy skončíme s touhle nečistou prací. Pak budeme mít mnohem snadnější život. Všichni dostaneme nové obleky a práce bude mnohem méně únavná.

Druhý den se dověděl, co jsme si řekli mezi sebou: krásný a čistý život, který přijde po zahlazení všech stop jejich zločinů, je smrt. Zločinec k nám znovu přichází a vysvětluje, že se nám nestane nic zlého. Posloucháme ho a myslíme na naše osvobození.

Během prvních květnových dní, po dohodě s vězni tábora číslo 1, se rozhodujeme, že tábor zapálíme a utopíme v krvi. Mnozí z nás o ničem nevědí. Rozhodnutí se udržuje v tajnosti: informovaní jsou jen vedoucí a kamarádi, přidělení na určitá místa.

Povstání má proběhnout následujícím způsobem: každý bude normálně pracovat a nedá na sobě nic znát. Každý přesně zná svůj úkol, a aby ho mohl splnit, musí se chovat tak, aby se pohyboval poblíž místa jeho splnění. Plán předpokládá, že dva výstřely z tábora číslo 1 budou signálem k zahájení povstání. Všichni jsme připravení. Kamarádi musí založit požár v plynových komorách. Jiní musí zabít příslušníky SS a Ukrajince a sebrat jim zbraně. Ti, kteří pracují poblíž stráží, se musí snažit získat Ukrajince pomocí zlata.

Každý je na svém místě.

My zubaři máme v posledních dnech za úkol dát stranou co nejvíce zlata a odnést ho. Plánujeme, že jakmile se osvobodíme, půjdeme do pracovního tábora Treblinka, který se nachází o dva kilometry dál, a osvobodíme muže, kteří tam jsou internováni.

Všechno bylo naplánováno dobře; nečekaná událost naneštěstí zhatila náš plán: v den vybraný pro povstání přijel kolem páté transport a s tímto transportem četní příslušníci SS a Ukrajinci. To zmařilo náš plán, museli jsme ho odložit. Neměli jsme štěstí, a to mělo na nás neblahý vliv.

V táboře číslo 1 mají velký strach. Jsou nuceni vrátit zbraně, které si s takovými obtížemi opatřili. Naštěstí se jim to podaří, vrazi si ničeho nevšimnou.

Nadcházejí velmi těžké dny. Nemůžeme nic dělat, protože stráže jsou zesílené.

V květnu začínají velká vedra a exhumované mrtvoly zamořují vzduch. Vrazi se nepřibližují k hromadným hrobům a esesáci, kteří obsluhují rypadla, se bouří z obavy před nákazou. Je nutné změnit časový plán práce. Místo v šest začínáme ve čtyři ráno. Nástup je v půl třetí. Pracujeme bez přestávky až do dvou odpoledne. Pak je oběd. Často se stává, že pracovat musíme i odpoledne, protože přijede další vlak.

Rytmus se zrychluje. Hromadné hroby se každým dnem více vyprazdňují. Vzkazujeme do tábora číslo 1, že pokud si nepospíší s organizací povstání, pokusíme se o ně sami, dřív než bude příliš pozdě. Názory mezi námi se různí. Někteří si myslí, že musíme osvobodit tábor sami, ostatní to odmítají: jsou přesvědčeni, že podnik je odsouzený k neúspěchu.

Už nemůžeme čekat. Každý den nám připadá jako celý rok. Rozhodujeme se, že dáme táboru číslo 1 ultimátum, a nedostaneme-li jasnou odpověď upřesňující datum povstání, už nebudeme čekat.

Odpovídají nám, abychom vydrželi ještě pár dní.

Konečně dostáváme z tábora číslo 1 jasnou odpověď: povstání je naplánováno na 2. srpna v půl páté odpoledne. Netrpělivě očekáváme tento den.

Ráno 2. srpna je krásně. Slunce svítí, jsme plní odvahy. Navzdory strachu se těšíme na to, co přijde. Na tvářích máme úsměvy. Cítíme se plní nových sil, je v nás více života než kdykoli jindy. S lehkým srdcem se pouštíme do práce a dodržujeme příkaz nedat na sobě nic znát.

Připravujeme kanystry s benzinem pod záminkou paliva pro motory. Vedoucí našeho baráku, který pracuje jako řezník, jde za velitelem, Karolem Spezingerem, a žádá o povolení nabrousit nože, protože jsme dostali mrtvého koně a nože jsou tupé. Velitel dává souhlas. Řezník Kalman brousí nože stejně jako kleště k přeštípnutí ostnatých drátů.

Všechno je připravené. Vzrušení dosahuje vrcholu, stejně jako strach, že vrazi odhalí tajemství a všechny nás postřílejí. Máme přestávku na oběd. Podle posledních zpráv je tábor číslo 1 připravený. Pořád se obáváme, že něco nepředvídatelného všechno zhatí. Dbáme na to, aby lidé ještě pracovali na hranici, aby neskončili předčasně a nebyli zavřeni do baráku. Požadujeme,aby se zlepšilo hoření, které není ideální. V kuchyni tvrdili, že nemají dost vody, aby vězňové byli nuceni vrátit se tam a nanosit ji. Jedná se o tři dobré vojáky, kteří mají za úkol, až to začne, podříznout krk Ukrajincům a vzít jim zbraně.

Rozděluje se polední příděl. Všichni jsou hladoví jako obvykle, ale nikdo nemůže jíst. Nikdo nežádá přídavek. Desítky kamarádů se ani nedotknout jídla. Po polední přestávce se všichni vracejí na svá místa, šťastní a spokojení. Říkáme jeden druhému: velký den nastal!

Práce zdárně pokračuje. Naši kati jsou nadšení, že všechno běží jako na drátku. Snažíme se mluvit co nejméně, abychom nepřitahovali pozornost. Nástroje máme připravené na určeném místě.

Kamarád Adolf pod různými záminkami kontroluje místa. Navzdory všem přípravám je mezi námi mnoho těch, kteří nemají nejmenší ponětí, co se bude dít. Čas se vleče neuvěřitelně pomalu, strach, že něco náš plán zmaří, je nesnesitelný.

Hodiny odbíjejí půl páté. Čekáme na dva výstřely z tábora číslo 1, na znamení, že povstání propuklo. Po několika minutách dostáváme rozkaz ukončit práci. Všichni utíkáme na svá místa. Po několika vteřinách z plynových komor vyšlehnou plameny: byly zapáleny. Ukrajinec, který stál na stráži vedle baráku, leží na zemi jako právě poražený vepř, zalitý vlastní krví. Kamarád Zelo se zmocnil jeho zbraně. Ze všech stran zaznívá střelba. Ukrajinci, kterým kamarádi slibovali hory doly, když slezou ze strážních věží, leží mrtví na zemi. Dva esesáci, kteří obsluhují rypadla, jsou mrtví. Míříme k zátarasu a křičíme: "Revoluce Treblinka!" Několik Ukrajinců u plotu zvedá ruce nad hlavu. Bereme jim zbraně. Jeden po druhém přeštipujeme ostnaté dráty. Už jsme u třetího zátarasu.

Jsem ještě vedle baráku. Četní kamarádi, kteří nic nepochopili, se skrývají uvnitř. V doprovodu několika dalších volám: "Kamarádi, vyjděte ven, musíte se osvobodit co nejdřív!"

Všichni vycházejí. Třetí zátaras je otevřený. Ve vzdálenosti asi padesát metrů je ještě jedna řada stojanů s ostnatým drátem: pokoušíme se přeštípat i ten.

Slyšíme výstřely ze samopalů vrahů. Pospíšili si pro zbraně a mnoho kamarádů zůstalo zapleteno v ostnatém drátu, ze kterého nebylo úniku.

Jsem mezi posledními. Mohu vyjít ven. Kamarád Kruk z Plocku je vedle mě. Utíká ke mně a křičí: "Kamaráde, jsme volní!"

Objímáme se. Po několika desítkách metrů vidím, že se vrazi pustili do pronásledování s automatickými puškami v rukou. Také nás sleduje vůz s kulometem na střeše, který střílí všemi směry. Mnozí z nás jsou zabiti. Zem pokrývají mrtvá těla. Měním směr, nalevo od cesty. Vůz jede dál po polské silnici a já se ocitám za ním. Utíkáme do všech stran. Vrazi přicházejí odevšad.

Vidím, že rolníci, kteří pracují na polích, a lidé, co hlídají stáda, utíkají ze strachu, že je také zabijou. Musíme urazit zhruba tři kilometry, než se dostaneme do lesíku mladých stromů. Rozhodujeme se, že je zbytečné pokračovat v útěku, a schováváme se v mlází. Je nás dvacet. To je příliš mnoho, rozdělujeme se na dvě skupiny po deseti, vzdálené od sebe sto padesát metrů.

Ležíme několik minut, pak vidíme Ukrajince a několik esesáků, jak obkličují lesík a vnikají do něj. Nacházejí povstalce z druhé skupiny a na místě je zabíjejí.

Mezi námi je Masaryk. Je to synovec bývalého českého prezidenta. Jeho manželka byla Židovka a on ji doprovodil do Treblinky. Když vidí, že se vrazi blíží, vytahuje z kapsy břitvu a podřezává si žíly. Krev mu stéká do dlaně. Pokusil jsem se mu v tom zabránit, ale nechtěl přestat ze strachu, že znovu padne do rukou vrahů.

Zůstáváme úplně zticha. Naštěstí si nás nevšimli a vyšli z lesíku. Z kousku látky jsem udělal tlakový obvaz a podařilo se mi Masarykovi zastavit krev. Ještě chvíli zůstáváme ležet a slyšíme, že do lesíku vcházejí civilisté. Všimli si naší přítomnosti a obracejí se. Rozhodujeme se k okamžitému útěku. Běžíme několik set metrů a dostáváme se do dalšího lesíku. Je večer, pomalu se snáší noc. V šeru pokračujeme v cestě a nevíme, kam jdeme.

Masaryk je bývalý důstojník. V noci se umí orientovat podle hvězd a můžeme jít dál pod jeho vedením. Jdeme celou noc. Když se rozední, jsme v hustém lese. Rozhodujeme se, že tu zůstaneme až do večera. Jsme vyčerpaní a umíráme hladem.

Ležíme celý den. Každý z nás musí dávat několik hodin pozor, aby ti, co spí, nechrápali, protože v tomhle lese je slyšet i ten nejslabší zvuk.

Klepeme u jednoho vesničana. Vrazi nás hledají. Odjíždím do Varšavy. Potkávám jednoho člověka. . . Chtějí mě vydat policii. Přijíždím do Varšavy.

O půlnoci se vydáváme na cestu a vycházíme z lesa. Noc je světlá. Uvědomujeme si, že jsme hodně blízko u Treblinky. Nevíme, kam jít, vracíme se do lesa a jdeme až do rána. Narážíme na bahnitou kaluž. Kamarád Masaryk padá na všechny čtyři a pije kalnou vodu. Napodobíme ho.

Po třech dnech bloudění jsme velmi unavení a umíráme hladem. Rozhodujeme se, že budeme riskovat a zaklepeme u nějakého vesničana, aby nám ukázal cestu a dal něco k jídlu.

V doprovodu kamaráda Kalmana, toho, který zapálil plynové komory, klepu u jednoho vesničana. Ostatní zůstávají schovaní v lese z obavy, abychom nepadli na špatné lidi.

Vesničan otvírá, ale nepouští nás dovnitř. Vypráví nám, že německá vozidla neustále jezdí sem a tam a hledají nás. Starosta prohlásil, že každý, kdo vydá Žida nebo na něj upozorní četnictvo, dostane velkou odměnu.

Vesničan nám dává chleba a trochu mléka. Výměnou žádá zlato. Dáváme mu dvoje hodinky. Dozvídáme se, že jsme patnáct kilometrů od Treblinky. Ptáme se ho, jestli ví, kde se nalézají skupinky partyzánů. To neví, ale říká nám, že pět kilometrů odtud je rozsáhlý les. Odcházíme tím směrem. Bloudíme čtrnáct dní, ale partyzány nenacházíme. Často se stává, že nám vesničané odmítají otevřít, když u nich zaklepeme, neodpovídají nám. Máme takový hlad a žízeň, že nás nohy odmítají nést. Vyhrabáváme brambory a řepu a jíme je syrové. Jsme v žalostném stavu. Přes den se bojíme ukazovat, protože lidé nám říkají, že hromadné zatýkání pokračuje.

Po čtrnácti dnech bezvýchodného bloudění navrhuju, abychom se pokusili dostat do Varšavy, protože někteří z nás tam mají známé, a možná se nám podaří se z toho dostat. Můj návrh je odmítnut, protože ostatní se bojí, abychom cestou nepadli do rukou vrahů.

Protože vidím, že tady nemůžu zůstat, rozhoduju se odjet do Varšavy sám. Je mi těžko u srdce, že musím opustit kamarády, ale přesto odcházím. Objímáme se a přejeme si, abychom se sešli živí.

Po několika kilometrech přicházím k vesnici. Je večer. Vcházím k jednomu vesničanovi. Bojí se se mnou mluvit. Dává mi kousek chleba a říká, že Varšava je odtud devadesát devět kilometrů. Po několika minutách slyším z dálky výstřely. Vesničan přibíhá a volá na mě, abych utekl. Běžím do bramborového pole a schovávám se v něm. Stále se střílí. Je noc. Spouští se déšť, prší celou noc. Dvanáct hodin se ani nepohnu, dokud se nerozední. Mám pocit, že se už nikdy nedokážu zvednout, ale s vynaložením posledních sil se stavím na nohy. Po několika kilometrech vidím proti sobě jít muže. Už mi na ničem nezáleží, a tak jdu dál. Muž se blíží a já vidím podle jeho oděvu, že to je vesničan, a ptám se na cestu. Bez přemýšlení říká: "Ty jsi asi jeden z těch, co utekli z Treblinky."

Protože vidím, že má se mnou soucit, odpovídám mu, že opravdu jsem uprchlík, a žádám ho o pomoc. Říká mi, že jde do mlýna pro mouku na zítřejší svátek. Přesto mi navrhuje, že se vrátí a dovede mě k sobě. Jdu s ním.

Když vcházím, vidím ženu s malým dítětem v náručí. Tisknu dítě k sobě a líbám je. Užasle se na mě dívá a já jí říkám: "Drahá paní, rok jsem neviděl živé dítě. . ." Pláčeme všichni. Dává mi jídlo, a když vidí, jak jsem promočený, přináší košili svého manžela. Poznamenává, že to je jeho poslední košile.

Tito lidé dělají všechno, aby mi pomohli. Ta paní mi s pláčem říká: "Opravdu vám chci pomoct, ale bojím se sousedů. Mám to dítě. . ."

Po půlhodině jim srdečně děkuju a loučím se s nimi. Vesničan mi oknem ukazuje stodolu uprostřed polí, nedaleko odtud. Patří bohatému sedlákovi a nikdo tam nikdy nechodí. Radí mi, abych se tam schoval a večer se k němu přišel najíst. Ještě jednou děkuju a jdu do stodoly. Schovávám se do sena, abych nebyl vidět. Tak vypadá štěstí.

Přichází večer, vyhrabu se ze sena a vracím se k přátelům. Vítají mě velmi vřele. Po několika minutách přichází nějaký soused. Nezdržuje se pozdravem, jde rovnou ke mně a uštědří mi dva políčky. Řve: "Smradlavý Židе, pojď se mnou!"

Nemám jinou možnost. Žena, která pochopila, co se mnou chce udělat, prosí, aby mě nechal být, ale on odmítá. Chytá ho za paži a říká: "Franeku, co chceš od toho člověka? Ty ho znáš?"

On se jí ptá, z jakého důvodu mě chce chránit.

"Copak ty nevíš, že tihle zatracení Židi zapálili Treblinku? Chci svou odměnu!"

Její slzy a prosby nepomáhají. Když žena vidí, že se jí nepodaří ho přesvědčit, popadne ho za pásek a vykřikne, abych utekl.

Podaří se mi uniknout mu, beru nohy na ramena, běžím přes zahrady, ještě několik set metrů a lehám si v poli. Rozhoduju se, že prozatím nepůjdu dál, protože by byla škoda ztratit tak dobré spojence. Když jsem pochopil, že Franek odešel, plazím se až ke svým novým známým. Vklouznu do jejich stodoly a

usínám. Ráno vchází vesničan, vidí mě a srdečně mě zdraví. Bojí se, že mě chytnou, protože lidé v jeho okolí jsou bezcitní. Několikrát za den mi přináší jídlo a večer se schovám ve stodole uprostřed polí.

Žiju tam asi čtrnáct dní. Večer přicházím k těm laskavým lidem a oni mi oknem podávají něco k jídlu. Jenže jednoho dne přijíždí majitel, aby ve stodole uložil obilí. Měl jsem dojem, že mě viděl. Rozhodl jsem se opustit toto místo a udělat všechno pro to, abych se dostal do Varšavy.

Večer jdu k těm lidem, abych jim sdělil svoje rozhodnutí. Chtějí mi to vymluvit, protože mají strach, abych nepadl do rukou četníkům, kteří hlídkují na cestách. Nenechám se přesvědčit a loučím se s nimi. Vesničan mi vysvětluje, že nejbližší nádraží se jmenuje Kotska a je odtud sedm kilometrů.

Cesta není snadná, protože vlaky jsou plné četníků, kteří provádějí kontroly. Přesto se bez potíží dostávám do Varšavy a pak jedu do Piastowa, protože tam bydlí můj polský přítel Jonasz. Na první pohled mě nepoznává a chce mi dát almužnu pět zlotých. Když mu říkám, kdo jsem, je šťastný, že mě vidí, a nabízí mi pomoc. Opatřuje pro mě doklady, které ze mě udělají árijce jménem Henryk Romanowski.

Po několika dnech u něj se fyzicky i psychicky hroutím. Ztrácím chuť k jídlu, jsem přesvědčený, že už nemám právo žít po tom, co jsem viděl a prožil. Moji přátelé se o mě starají a podaří se jim přesvědčit mě, že přežilo jen velmi málo svědků, jako jsem já, a že musím žít, abych mohl vyprávět.

Ano, prožil jsem rok v nejstrašnějších podmínkách v Treblince. Po povstání v táboře jsem dva měsíce putoval, než jsem se dostal do Piastowa. Pak, po varšavském povstání, jsem strávil tři a půl měsíce v bunkru v hlavním městě, dokud nebylo 17. ledna 1945 osvobozeno.

Ano, přežil jsem a jsem volný, ale k čemu je to dobré? Často si kladu tuto otázku. Abych vyprávěl o vraždění milionů nevinných obětí, abych podal svědectví o nevinné krvi, prolité těmito vrahy.

Ano, přežil jsem, abych podal svědectví o těch velkých jatkách: Treblince.